

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก
ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔๕

พระอภิธรรมปิฎก ปุฏฐาน ภาค ๖

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)
พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔๕
พระอภิธรรมปิฎก ปุณณาสก ภาค ๖

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ และ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่ และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

คัมภีร์ปฎิฐาน เป็นคัมภีร์สำคัญในพระอภิธรรมปิฎกของพระไตรปิฎก มีเนื้อหาที่อธิบายหลักการทำงานของธรรมชาติในเชิงเหตุปัจจัย หรือที่เรียกว่า "ปัจจัยการ" ซึ่งหมายถึงการที่สภาวะธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ คัมภีร์นี้แบ่งออกเป็น ๖ ภาค รวม ๒๔ ปฎิฐาน โดยแต่ละปฎิฐานมีลักษณะเฉพาะในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างธรรมเหล่านี้ ดังนี้

๑. **ฝ่ายปัจจนินัย** (ปฎิฐานที่ ๗-๑๒) ปฎิฐานในกลุ่มนี้ว่าด้วยการเกิดขึ้นของธรรมที่เกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยในเชิงปฏิเสธ คือทั้งกัมมบพ (การกระทำ) และกัตตบพ (ผู้กระทำ) ล้วนไม่เกิดขึ้น ตัวอย่างในนัยนี้ เช่น "นกุสล ธมม ปฏิจจ นกุสโล ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา" ซึ่งแปลว่า "สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศล เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย" นัยนี้แสดงให้เห็นว่าธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นโดยไม่ขึ้นอยู่กับความเป็นตัวตนหรือผู้กระทำใด ๆ

๒. **ฝ่ายอนุโลมนัย** (ปฎิฐานที่ ๑๓-๑๘) ปฎิฐานในกลุ่มนี้เกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจนินัยกับอนุโลมนัย โดยอนุโลมนัยหมายถึงการอธิบายเหตุปัจจัยในลักษณะที่ธรรมมีความสอดคล้องและต่อเนื่องกันอย่างเป็นระเบียบ ตัวอย่างเช่น เมื่อมีธรรมที่ดี (กุศลธรรม) เกิดขึ้น ธรรมที่ดีอีกชนิดก็อาจเกิดขึ้นตามไปด้วยในลักษณะที่เป็นเหตุและผลต่อกัน

๓. **การผสมผสานระหว่างปัจจนินัยกับอนุโลมนัย** (ปฎิฐานที่ ๑๙-๒๔) ในกลุ่มนี้ เนื้อหาจะอธิบายถึงการเกิดขึ้นของธรรมที่ผสมผสานระหว่างการปฏิเสธของปัจจนินัยกับการยืนยันในอนุโลมนัย กล่าวคือ มีการอธิบายความเป็นไปของธรรมที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นธรรมที่ไม่เป็นกุศล (อธรรม) และเกิดสืบเนื่องต่อไปด้วยเหตุปัจจัยของธรรมที่ไม่เป็นกุศลหรือกุศลธรรมในลำดับที่ตามมา

โครงสร้างของคัมภีร์ปฎิฐาน คัมภีร์ปฎิฐานมุ่งอธิบายความซับซ้อนของธรรมชาติผ่านการวิเคราะห์ในเชิงเหตุปัจจัย โดยนำเสนอในรูปแบบของกลุ่มปฎิฐานที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ นี่คือการแสดงให้เห็นถึงหลักเหตุปัจจัยที่ครอบคลุมการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของทุกสภาวะธรรมในจักรวาล ตามหลักของพุทธศาสนา โดยปฎิฐานทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอธิบาย "ปัจจัยการ" ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการทำงานของจิตและธรรมในทางอภิธรรม

สรุป คัมภีร์ปฎิฐานจึงถือเป็นการสรุปและขยายความเกี่ยวกับการทำงานของเหตุปัจจัยต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ทางจิต ซึ่งครอบคลุมถึงทุกสภาวะของธรรม ไม่ว่าจะเป็นกุศล อกุศล หรืออพยาภฤต

ในคู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจในคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลคำต่อคำ ให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชน และผู้สนใจศึกษาความหมายของบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือ จึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบ ต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

สารบัญ

บทที่	เนื้อหา	หน้า
๑	ธัมมปัจจัยนิยะ ติกปฏิฐาน - ปัจจัยจตุกกนัย เหตุปัจจัยและอาร์มมณปัจจัย	๕
๒	ธัมมปัจจัยนิยะ ทุกปฏิฐาน - ปัจจัยจตุกกนัย เหตุปัจจัย	๑๐
๓	ธัมมานุโลมปัจจัยนิยะ ทุกติกปฏิฐาน - เหตุทุกะ กุสลติกะ	๑๗
๔	ธัมมานุโลมปัจจัยนิยะ ติกทุกปฏิฐาน - กุสลติกะ เหตุทุกะ	๒๔
๕	ธัมมปัจจัยนิยะ ติกติกปฏิฐาน - เวทนาติกะ	๓๑
๖	ธัมมานุโลมปัจจัยนิยะ ทุกทุกปฏิฐาน - เหตุทุกะ สเหตุทุกะ	๓๘

บทที่ ๑

ธัมมปัจจัยนิยะ ตักปัญฐาน - ปัจจัยจตุกกนัย เหตุปัจจัยและอาร์มมณปัจจัย

คัมภีร์พระอภิธรรมว่าด้วยปัจจัยการ หรือความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย เป็นหนึ่งในหลักคำสอนสำคัญที่ช่วยให้เราเข้าใจการเกิดขึ้นและการทำงานของสภาวธรรมทั้งหลาย ในหัวข้อ **ปัจจัยจตุกกนัย** นั้น กล่าวถึงการแบ่งประเภทของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของธรรม โดยเน้นไปที่ "เหตุปัจจัย" และ "อาร์มมณปัจจัย" ซึ่งทั้งสองปัจจัยนี้เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญในการแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของสภาวธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะจิต

๑. เหตุปัจจัย (Hetu-paccaya)

เหตุปัจจัย หมายถึง สภาวธรรมใด ๆ ที่เกิดขึ้นเนื่องจากอาศัยสิ่งอื่นเป็นเหตุปัจจัย หรือพุดง่าย ๆ คือ ธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะมีเหตุรองรับ ตัวอย่างเช่น สภาวธรรมที่ไม่เป็นกุศล เช่น อกุศลธรรม หรือธรรมที่ไม่ดี (เช่น โลภะ โทสะ) จะเกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัยเป็นอกุศลธรรมเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ เหตุปัจจัยยังสามารถแบ่งย่อยได้ตามลักษณะของธรรมที่เกิดขึ้นจากการอาศัยเหตุ ดังเช่นสภาวธรรมที่ไม่เป็นกุศลอาศัยกันและกันในการเกิดขึ้น

เหตุปัจจัยใน **ปัจจัยจตุกกนัย** จะแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องของสภาวธรรมที่ไม่เป็นกุศล (อกุศล) และสภาวธรรมที่ไม่เป็นบุญหรือบาป (อัปายากุต) โดยสภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้จะเกิดขึ้นเพราะมีเหตุเป็นปัจจัยสำคัญรองรับ ซึ่งทำให้เกิดขึ้นหรือธรรมต่าง ๆ

๒. อาร์มมณปัจจัย (Ārammaṇa-paccaya)

อาร์มมณปัจจัย หมายถึง สภาวธรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากอารมณ์หรือสิ่งที่ป็นวัตถุแห่งการรับรู้เป็นปัจจัย กล่าวคือ จิตจะรับรู้ธรรมต่าง ๆ อาศัยสิ่งที่ป็นอารมณ์เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดจิตและธรรมต่าง ๆ อาร์มมณปัจจัยเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับสิ่งที่จิตรับรู้ เช่น การที่จิตรับรู้ถึงอารมณ์ที่ไม่เป็นกุศล อกุศล หรืออัปายากุต ก็อาจเป็นเหตุให้เกิดธรรมที่สอดคล้องกัน

ยกตัวอย่างเช่น เมื่อจิตรับรู้สิ่งที่ไม่เป็นกุศล (อกุศลธรรม) จิตจะเกิดอกุศลธรรมตามมาด้วย เช่น เมื่อจิตเห็นสิ่งที่ทำให้เกิดความโลภ โลภะก็จะเกิดขึ้นในจิต การรับรู้นี้จึงเป็นอาร์มมณปัจจัยที่ทำให้ธรรมเกิดขึ้นสืบเนื่องกันไปตามเหตุปัจจัย

๓. ความซับซ้อนของเหตุและอาร์มมณปัจจัย

ใน **ปัจจัยจตุกกนัย** การอธิบายธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นอาศัยเหตุปัจจัยและอาร์มมณปัจจัยเป็นการแสดงให้เห็นถึงการทำงานของจิตและธรรมในลักษณะที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน โดยแบ่งธรรมที่เกิดขึ้นออกเป็นประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกุศล อกุศล และอัปายากุต แต่ละประเภทธรรมเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกันในลักษณะที่เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน

ขันธ ๕ ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ต่างก็อาศัยเหตุและปัจจัยในการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ขันธแต่ละขันธเกิดขึ้นอาศัยขันธอื่นเป็นปัจจัย เช่น ขันธที่เป็นอกุศลอาศัยขันธที่ไม่เป็นกุศล หรืออัปายากุตเกิดขึ้น และเมื่อขันธใดขันธหนึ่งเกิดขึ้น ขันธอื่น ๆ ที่สอดคล้องก็จะเกิดตามมา

การอธิบายปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ มีการแบ่งลำดับเป็น "วาระ" ซึ่งหมายถึงการเรียงลำดับเหตุการณ์ของปัจจัยที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ในวาระแรกอาจมีเพียงเหตุปัจจัยธรรมดา แต่เมื่อเข้าสู่วาระต่อไป ก็จะมีอาร์มมณปัจจัยและปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาผสมผสาน ทำให้การเกิดขึ้นของธรรมในลำดับถัดไป ยิ่งซับซ้อนมากขึ้น

๔. ความสัมพันธ์ของธรรมในแง่ของปัจจัยจตุกกนัย

ธรรมทั้งหลายที่กล่าวถึงในปัจจัยจตุกกนัย ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่มีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกันทั้งในเชิงเหตุปัจจัยและอาร์มณปัจจัย การอาศัยกันเกิดขึ้นเป็นวัฏจักรที่ทำให้ธรรมชาติต่าง ๆ ดำเนินไปเรื่อย ๆ เช่นเดียวกับหลักปฏิจจสมุปบาทที่อธิบายถึงการเกิดขึ้นของธรรมต่าง ๆ ตามเหตุปัจจัย เมื่อเหตุปัจจัยใดเกิดขึ้น ธรรมที่เกิดจากเหตุนั้นก็เกิดขึ้นตามมาอย่างสอดคล้อง

สรุป

ปัจจัยจตุกกนัย เป็นการแสดงให้เห็นถึงกลไกการเกิดขึ้นของธรรมต่าง ๆ ผ่านการอาศัยเหตุและอาร์มณปัจจัย โดยอธิบายถึงการเกิดขึ้นของขั้นต่าง ๆ และธรรมทั้งหลายที่สอดคล้องกันไปตามเหตุปัจจัยที่รองรับ การทำงานของธรรมเหล่านี้มีความละเอียดและซับซ้อน เป็นการเชื่อมโยงเหตุปัจจัยในทุกมิติของธรรมที่ทำให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของจิตและขันธในแต่ละขณะ

ตัวอย่าง ปัจจัยจตุกกนัย - เหตุปัจจัยและอาร์มณปัจจัย

๑. บาลี

ปัจจัยจตุกก

เหตุ-อาร์มณปัจจัย

๑. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา อกฺสลํ อพฺยาการํ เอกํ ขนฺธํ ปฏฺวิจฺจ อกฺสลา อพฺยาการตา ตโย ขนฺธา จิตฺตสมฺภูฐานนฺจ รูปาเปฯ ทเว ขนฺธเ ปฏฺวิจฺจ ทเว ขนฺธา จิตฺตสมฺภูฐานนฺจ รูปํ. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสลา อพฺยาการโต ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล จ นกฺสลา อพฺยาการโต จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล จ นกฺสลา อพฺยาการโต จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. ปณฺจ.

๒. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสลา อพฺยาการโต ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล จ นกฺสลา อพฺยาการโต จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลํ ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล จ นกฺสลา อพฺยาการโต จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. ปณฺจ.

๓. นกฺสลา อพฺยาการโต ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสลา อพฺยาการโต ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลา อพฺยาการโต ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลา อพฺยาการโต ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล จ นกฺสลา อพฺยาการโต จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลา อพฺยาการโต ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล จ นกฺสลา อพฺยาการโต จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. นกฺสลา อพฺยาการโต ธมฺมํ ปฏฺวิจฺจ นกฺสโล จ นกฺสลา อพฺยาการโต จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. น.

๒. การแปลคำต่อคำ

ปัจจัยจตุกก - หมวด ๔ แห่งธรรมที่เป็นปัจจัย/

เหตุ - อาร์มณปัจจัย - เหตุปัจจัย - อาร์มณปัจจัย/

๑. น กุสล์ - ที่มีใช้กุสล์/ ธมฺมํ - ซึ่งธรรม/ ปฏฺวิจฺจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล - ที่มีใช้กุสล์/ ธมฺโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

อกุสล์ - ที่เป็นอกุสล์/ อพฺยาการโต - ที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ เอกํ - ๑ ประการ/ ขนฺธํ - ซึ่งขันธ/ ปฏฺวิจฺจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อกุสลา - ที่เป็นอกุสล์/ อพฺยาการตา - ที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนฺธา - ขันธทั้งหลาย/ จิตฺตสมฺภูฐานนฺจ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเปฯ - รูป ฯลฯ/

ทเว - ๒ ประการ/ ขนเร - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจุจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว - ๒ ประการ/
 ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมภูฐานนจ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป - รูป/

น กุศล – ทิมีไข่กุศล/ ธมม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อกุศล – ทิมีไข่กุศล/ ธม
โม – ธรรม/ อุปุพชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น กุศล – ที่มีกุศล/ ธมฺม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อพฺยากโต – ที่มีธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปฺจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น กุศล – ที่มีกุศล/ ธมม์ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุโล จ – ที่มีกุศลด้วย/ น อพยากโต จ – ที่มีธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว ด้วย/ ธมมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัย. – เพราะเหตุปัจจัย/

น กุสล์ - ที่มีไขกุศล/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล จ - ที่มีไขกุศลด้วย/ น อกุสโล จ - มีไขอกุศล ด้วย/ ธมฺมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชนติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา - เพราะเหตุปัจจัย/ ปณฺจ. - ๕ วาระ/

๒. น อกุสฺสํ – ที่มีไข้กุลส/ รัมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อกุสฺโส – ที่มีไข้กุลส/
รัมโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น อกุลล – ที่มีโชกุล/ รมม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุลโล – ที่มีโชกุล/ รม
โม – ธรรม/ อุปปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น อกุลล์ – ที่มีโชกุล/ รัมม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อพยากโต – ที่มีโชธรรม
ที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ รัมโม – ธรรม/ อุปปชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น อกุลล – ที่มีโชกุล/ ธมม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อกุลโล จ – มีโชกุล
ด้วย/ น อพยากโต จ – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว ด้วย/ ธมมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชนติ – ย่อม
เกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น อกุลล - ที่มีโชกุลล/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุลโล จ - ที่มีโชกุลล
ด้วย/ น อกุลโล จ - มีโชกุลล ด้วย/ ธมมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปุพชนติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยยา -
เพราะเหตุปัจจัย/ ปลง. - ๕ วาระ/

๓. น อพยากต์ – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมฺมิ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/
 น อพยากโต – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตฺุปจฺจยา. –
 เพราะเหตุปัจจัย/

น อพฺพยากตํ – ทัมมิไช่ธรรมที่ไม่ทฺรพพยากรณ์แล้ว/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ทัมมิไช่กุสโล/ ธมฺโม – ธรรม/ อปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น อพยากติ - ที่มีโชธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น
อกุสโล - ที่มีโชกุสโล/ ธมโม - ธรรม/ อปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

น อพยากติ – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น
กุสโล จ – ที่มีใช้กุศล ด้วย/ น อพยากโต จ – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว ด้วย/ ธมมา – ธรรม
ทั้งหลาย/ อปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น อพฺยาคตํ – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น
อภุสฺสโล จ – มิใช่อกุศล ด้วย/ น อพฺยาคโต จ – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว ด้วย/ ธมฺมา – ธรรม
ทั้งหลาย/ อปฺปชฺชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น อพยากต – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมฺม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล จ – ที่มีใช้กุศล ด้วย/ น อกุสโล จ – มีใช้อกุศล ด้วย/ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชนฺติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ ฉ. – ๖ วาระ/

๓. การแปลโดยความ

ปัจจัยจตุกกนัย - เหตุปัจจัยและอาร์มณปัจจัย

[๑] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ ที่เป็นอกุศล ซึ่งเป็นอพยากต และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัย ชั้น ๑ ที่เป็นอกุศล ซึ่งเป็นอพยากตเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ และจิตตสมุฏฐานรูป อาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอพยากตอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอพยากตอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย มี ๕ วาระ (๕)

[๒] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอพยากตอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลและที่ไม่เป็นอพยากตอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มี ๕ วาระ (๕)

[๓] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอพยากตอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอพยากตเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอพยากตเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอพยากตเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอพยากตอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็น อพยากตเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลและที่ไม่เป็นอพยากตอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอพยากตเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอพยากต เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มี ๖ วาระ (๖)^๑

^๑ อภิ.ป. (ไทย) ๔๕/๑-๓/๑-๒.

สรุป

ปัจจัยจตุกกนัย เป็นหลักธรรมในคัมภีร์อภิธรรมที่อธิบายการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมต่าง ๆ ผ่านเหตุปัจจัยและอาร์มณปัจจัย โดยสภาวะธรรมทั้งหมด เช่น กุศล อกุศล และอัปยาภุต จะเกิดขึ้นเนื่องจากอาศัยเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการทำให้ธรรมดำรงอยู่และเกิดขึ้นในทุกขณะ

๑. **เหตุปัจจัย** เป็นปัจจัยที่อธิบายการเกิดขึ้นของธรรมต่าง ๆ จากเหตุปัจจัยที่สอดคล้องกัน เช่น สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลเกิดขึ้นอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลเช่นกัน

๒. **อาร์มณปัจจัย** เป็นปัจจัยที่เกิดจากการรับรู้อารมณ์ (วัตถุแห่งการรู้) ที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของจิตและธรรมอื่น ๆ

๓. **วาระของปัจจัย** อธิบายถึงลำดับของการเกิดขึ้นของธรรมต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกันในเชิงเหตุผล ทำให้เกิดความซับซ้อนในแต่ละช่วงขณะ

การอธิบายเหล่านี้ทำให้เราเห็นว่า ทุกอย่างในชีวิตไม่เกิดขึ้นลอย ๆ แต่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่สอดคล้องกัน เมื่อมีเหตุที่ดีหรือไม่ดี ธรรมที่เกิดตามมาก็จะสอดคล้องกับเหตุเหล่านั้น

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **เหตุปัจจัยมีความสำคัญ**: การกระทำหรือความคิดใด ๆ จะส่งผลต่อการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น หากเราต้องการให้เกิดผลที่ดี เราจำเป็นต้องสร้างเหตุที่ดี เช่น การทำความดีและหลีกเลี่ยงการทำความบาป เพราะเหตุเป็นตัวกำหนดผลที่จะตามมาเสมอ

๒. **ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ**: ทุกอย่างในชีวิตเกี่ยวข้องกัน ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยบังเอิญ ทุกเหตุการณ์มีที่มาจากเหตุปัจจัยที่สอดคล้อง ดังนั้น การตระหนักถึงความสัมพันธ์ของเหตุและผลจะช่วยให้เรามีสติและสามารถควบคุมการกระทำของตนได้ดียิ่งขึ้น

๓. **การปฏิบัติตามหลักธรรม**: เราควรสร้างเหตุกุศลหรือธรรมที่ดีอยู่เสมอ เพราะจะเป็นปัจจัยให้เกิดผลที่ดีในอนาคต ทั้งในชีวิตปัจจุบันและชีวิตต่อไป

บทที่ ๒

ธัมมปัจจัยะ ทุกปีฎฐาน – ปัจจัยจตุกกนัย เหตุปัจจัย

หลักธรรมปัจจัยจตุกกนัยในพระอภิธรรม เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสภาวะธรรมโดยเน้นที่ “เหตุปัจจัย” และ “อาร์มมณปัจจัย” ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของธรรมต่าง ๆ โดยมีการแบ่งแยกธรรมเหล่านี้ออกเป็นหลายระดับเพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมในแต่ละลำดับ

การทำงานของเหตุปัจจัย

เหตุปัจจัย หมายถึง ปัจจัยที่ทำให้เกิดสภาวะธรรมหนึ่ง ๆ โดยจะต้องมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะเหตุและผล เช่น ชันธ ๓ (กาย เวทนา สัญญา) ซึ่งเป็นธรรมที่ไม่เป็นกุศล สามารถอาศัยขันธที่เป็นเหตุได้ โดยในกรณีนี้ หมายถึงธรรมที่ไม่เป็นเหตุ (อกุศล) ก็อาจเกิดขึ้นโดยมีสภาวะธรรมที่คล้ายคลึงกันเป็นเหตุ

การทำงานของเหตุปัจจัยนี้จึงสะท้อนถึงการที่ธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นตามลำดับและสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล สิ่งที่สำคัญคือ ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ธรรมทุกอย่างอาศัยปัจจัยเสมอ

อาร์มมณปัจจัย

อาร์มมณปัจจัย หมายถึง ปัจจัยที่เกิดจากอารมณ์หรือวัตถุแห่งการรู้ เช่น การที่จิตสามารถรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะกระทบและส่งผลต่อการเกิดของจิตและธรรมอื่น ๆ เช่น เมื่อมีการรับรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะเกิดกระบวนการปฏิภินิหารในจิตทันที เป็นการเชื่อมโยงระหว่างจิตกับอารมณ์ที่เป็นปัจจัย

อาร์มมณปัจจัยเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้การรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นและส่งผลต่อการดำเนินไปของชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยอื่น ๆ ในปัจจัยจตุกกนัย

นอกเหนือจากเหตุและอาร์มมณปัจจัยแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเกิดของสภาวะธรรม เช่น

๑. **ปุเรชาติปัจจัย** (ปัจจัยก่อนหน้า) คือ สิ่งที่เกิดขึ้นก่อนและเป็นปัจจัยแก่ธรรมที่เกิดขึ้นตามหลัง เช่น สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในชาติก่อนเป็นเหตุให้เกิดผลในชาติปัจจุบัน

๒. **ปัจฉาชาติปัจจัย** (ปัจจัยภายหลัง) คือ ปัจจัยที่เกิดขึ้นหลังจากสภาวะธรรมใด ๆ แล้วส่งผลต่อสิ่งที่เกิดก่อนหน้า

๓. **กัมมปัจจัย** คือ การกระทำที่เป็นเหตุให้เกิดผลตามมาในภายหลัง เช่น กรรมดีหรือกรรมชั่ว ที่เป็นปัจจัยส่งผลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๔. **ฌานปัจจัย** คือ ฌานหรือสมาธิที่เป็นปัจจัยในการทำให้จิตเข้าสู่ความสงบหรือเกิดสภาวะธรรมที่สูงขึ้น

๕. **อวิคตปัจจัย** คือ ปัจจัยที่ทำให้ธรรมทั้งหลายดำรงอยู่โดยไม่แยกออกจากกัน เช่น การดำรงอยู่ของรูปและนาม ที่เกี่ยวเนื่องและส่งผลต่อกันอย่างต่อเนื่อง

ตัวอย่าง ปัจจัยจตุกกนัย เหตุปัจจัย

๑. บาลี

ปัจจัยจตุกก

เหตุปัจจัย

๑. นเหตุ รมมํ ปฏิจจ นเหตุ รมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา นเหตุ เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธา จิตตสมฺภู
ฐานญจ รูปาเปฯ ทเว ขนธเ ปฏิจจ ทเว ขนธา จิตตสมฺภูฐานญจ รูป ปฏิสนธิกฺขณเฯเปฯ (ยาว มหาภูตา). นเหตุ
รมมํ ปฏิจจ น นเหตุ รมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา นเหตุ ขนธเ ปฏิจจ เหตุ ปฏิสนธิกฺขณเฯเปฯ นเหตุ รมมํ ปฏิจจ
นเหตุ จ น นเหตุ จ รมมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. (๓)

น นเหตุ รมมํ ปฏิจจ น นเหตุ รมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. น นเหตุ รมมํ ปฏิจจ นเหตุ รมโม
อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. น นเหตุ รมมํ ปฏิจจ นเหตุ จ น นเหตุ จ รมมา อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. (๓)

นเหตุญจ น นเหตุญจ รมมํ ปฏิจจ นเหตุ รมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นเหตุญจ น นเหตุญจ รมมํ
ปฏิจจ น นเหตุ รมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา. นเหตุญจ น นเหตุญจ รมมํ ปฏิจจ นเหตุ จ น นเหตุ จ รมมา
อุปฺปชฺชนติ เหตุปัจจัยา. (๓) (สํขิตฺตํ.)

๒. เหตุยา นว อารมมณ นวเฯเปฯ อวิคเต นว.

(สหชาตวารมปิเฯเปฯ สมฺปยุตฺตวารมปิ ปฏิจจวารสทิสํ เอวํ วิตถาเรตพฺพ.)

เหตุ-อารมมณปัจจัยา

๓. น นเหตุ รมโม น นเหตุสฺส รมมสฺส เหตุปัจจัยเณน ปัจจโย. น นเหตุ รมโม นเหตุสฺส รมมสฺส เหตุปัจจัย
จเณน ปัจจโย. น นเหตุ รมโม นเหตุสฺส จ น นเหตุสฺส จ รมมสฺส เหตุปัจจัยเณน ปัจจโย. (๓)

นเหตุ รมโม นเหตุสฺส รมมสฺส อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. นเหตุ รมโม น นเหตุสฺส รมมสฺส
อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. นเหตุ รมโม นเหตุสฺส จ น นเหตุสฺส จ รมมสฺส อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. (๓)

น นเหตุ รมโม น นเหตุสฺส รมมสฺส อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. น นเหตุ รมโม นเหตุสฺส รมมสฺส
อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. น นเหตุ รมโม นเหตุสฺส จ น นเหตุสฺส จ รมมสฺส อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. (๓)

นเหตุ จ น นเหตุ จ รมมา นเหตุสฺส รมมสฺส อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. นเหตุ จ น นเหตุ จ รมมา
น นเหตุสฺส รมมสฺส อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. นเหตุ จ น นเหตุ จ รมมา นเหตุสฺส จ น นเหตุสฺส จ รมมสฺส
อารมมณปัจจัยเณน ปัจจโย. (๓) (สํขิตฺตํ.)

๔. เหตุยา ติณิ อารมมณ นวเฯเปฯ อวิคเต นว. (ยถา กุสลตฺติเก ปญหาวารํ เอวํ วิตถาเรตพฺพ.)

๒. การแปลคำต่อคำ

ปัจจัยจตุกก – หมวด ๔ แห่งธรรมที่เป็นปัจจัย/

เหตุปัจจัย – ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๑. น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ รมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ รมโม
– ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนธํ – ซึ่งขันธ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓
ประการ/ ขนธา – ขันธทั้งหลาย/ จิตตสมฺภูฐานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเปฯ – รูป ฯลฯ/

ทเว – ๒ ประการ/ ขนธเ – ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/
ขนธา – ขันธทั้งหลาย/ จิตตสมฺภูฐานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป – รูป/ ปฏิสนธิกฺขณเฯเปฯ
– ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (ยาว – เพียงไร/ มหาภูตา – แต่มหาภูตรูป)/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ขนฺธ - ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ - เหตุทั้งหลาย/ เหตุทั้งหลาย/ ปฏิสนธิกฺขณฯเปฯ - ในขณะแห่งการสืบทอดเฉพาะ ฯลฯ/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น เหตุ จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ (๓)/

น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุ จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ (๓)/

น เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุญ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

น เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุญ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

น เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุญ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุ จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ (๓)/ ([สงคฺติกาจริเยหิ - อันพระสังคฺติกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺต. - ย่อไว้ดีแล้ว]/

๒. เหตุยา - ในปัจจัยที่เป็นเหตุ/ นว - ๙ วาระ/ อารมฺมณ - ในอารมฺมณปัจจัย/ นวาเปฯ - ๙ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต - ในอวิคตปัจจัย/ นว. - ๙ วาระ/ (สหชาตวารมฺปิฯเปฯ - สหชาตวารกฺติ ฯลฯ/ สมฺปยุตฺตวารมฺปิ - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่ประกอบทั่วพร้อมแล้วกฺติ/ ปฏิจฺจวารสทิส - ให้เป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วยวาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/ เอว - ฉะนั้น/ วิตฺถาเรตพฺพ. - พึงให้พิสดาร)/

เหตุ - อารมฺมณปจฺจยา - เหตุปัจจัย - อารมฺมณปัจจัย/

๓. น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น น เหตุสฺส - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ เหตุปจฺจเยน - โดยเหตุปัจจัย/ ปจฺจโย. - เป็นปัจจัย/

น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น เหตุสฺส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ เหตุปจฺจเยน - โดยเหตุปัจจัย/ ปจฺจโย. - เป็นปัจจัย/

น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น เหตุสฺส จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุสฺส จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ เหตุปจฺจเยน - โดยเหตุปัจจัย/ ปจฺจโย. - เป็นปัจจัย/ (๓)/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น เหตุสฺส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น น เหตุสฺส - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น เหตุสฺส จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุสฺส จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/ (๓)/

น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น น เหตุสฺส - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/

น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น เหตุสฺส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/

น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม - ธรรม/ น เหตุสฺส จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุสฺส จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/ (๓)/

น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุ จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา - ธรรมทั้งหลาย/ น เหตุสฺส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/

น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุ จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา - ธรรมทั้งหลาย/ น น เหตุสฺส - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/

น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุ จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา - ธรรมทั้งหลาย/ น เหตุสฺส จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น น เหตุสฺส จ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺเจยน - โดยอารมฺมณปจฺจย/ ปจฺจโย. - เป็นปจฺจย/ (๓)/ ([สงคฺติกาจริเยหิ - อันพระสังคฺติกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺต. - ย่อไว้ดีแล้ว]/

๔. เหตุยา - ในปจฺจยที่เป็นเหตุ/ ติณิ - ๓ วาระ/ อารมฺมณ - ในอารมฺมณปจฺจย/ นวฺวาเปฯ - ๙ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต - ในอวิคตปจฺจย/ นว. - ๙ วาระ/ (ยถา - ฉนฺใด/ กุสฺลตฺติเก - ในหมวด ๓ แห่งธรรมที่เป็นกุสฺล/ ปญฺหาวาริ - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งปัญหา/ เอว - ฉนฺนั้น/ คณฺตพฺพ. - พึงนับ)/

๓. การแปลโดยความ

ปจฺจยจตุกกนฺย - เหตุปจฺจย

[๑] สภาวธรรมที่ไม่มีเป็นเหตุอาศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปจฺจย ได้แก่ ชนฺธ ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ

ชนฺธ ๒ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ... (พึงเพิ่ม ข้อความจนถึงมหาภูตรูป)

สภาวธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปจฺจย ได้แก่ เหตุอาศัยชั้นที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ

สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุและมีใช้ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น เพราะเหตุปจฺจย (๓)

สภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย
 สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย
 สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและที่มีใช้ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย (๓)

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและที่มีใช้ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย
 สภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและที่มีใช้ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและที่มีใช้ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและที่มีใช้ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย (๓) (ย่อ)

[๒] เหตุปัจจัย	มี ๙ วาระ
อาร์มณปัจจัย	มี ๙ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี ๙ วาระ

(พึงขยายสหชาตวาระ ฯลฯ สัมปยุตตวาระให้พิสดารเหมือนกับปฏิจจวาระ)

เหตุปัจจัยและอาร์มมณปัจจัย

[illegible]

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและที่มีใช้ไม่เป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็น เหตุและที่มีใช้ไม่เป็น เหตุโดยอาร์มมณปัจจัย (๓) (ย่อ)

[๔] เหตุปัจจัย	มี ๓ วาระ
อาร์มมณปัจจัย	มี ๔ วาระ ฯลฯ
ปุเรชาติปัจจัย	มี ๓ วาระ
ปัจฉาชาติปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ

กัมมปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
ฉนวนปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
วิปยุตตปัจจัย	มี ๕ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี ๙ วาระ

(พึงขยายให้พิสดารเหมือนปัญหาวารในกุสลติกะ)^๒

สรุป

ปัจจัยจตุกกนัย หรือเหตุปัจจัย เป็นหนึ่งในหลักการที่สำคัญของพระอภิธรรม ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการเกิดขึ้นของสภาวธรรมต่าง ๆ โดยอาศัยเหตุปัจจัยและอาร์มมณปัจจัย สภาวธรรมหมายถึงสิ่งที่มีอยู่จริงและสามารถรับรู้ได้ด้วยจิตใจ การเกิดขึ้นของสภาวธรรมเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ แต่มีเหตุและปัจจัยซึ่งเชื่อมโยงกันในแต่ละช่วงเวลา ทำให้ธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างมีระบบ

ประเด็นสำคัญของปัจจัยจตุกกนัย

๑. **เหตุปัจจัย** – หมายถึงสาเหตุที่ทำให้สภาวธรรมหนึ่งเกิดขึ้นหรือเป็นไปตามลำดับ เช่น ชันธ ๓ (กาย, เวทนา, สัญญา) อาศัยชันธที่ไม่เป็นกุศล (อกุศลธรรม) เกิดขึ้น ส่งผลให้สภาวธรรมใหม่ ๆ เกิดตามมา

๒. **อาร์มมณปัจจัย** – หมายถึงสิ่งที่กระทบหรืออารมณ์ที่เป็นตัวกระตุ้นให้จิตรับรู้และเป็นเหตุให้สภาวธรรมอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมา จิตอาศัยอารมณ์เป็นปัจจัยเกิดความรู้สึกละเอียดต่าง ๆ และนำไปสู่การดำเนินของธรรมอื่น ๆ

๓. **ปัจจัยอื่น ๆ** เช่น ปุเรชาตปัจจัย (สิ่งที่เกิดก่อนและเป็นเหตุ), ปัจฉาชาตปัจจัย (สิ่งที่เกิดตามมาและเป็นผล), กัมมปัจจัย (การกระทำที่เป็นเหตุให้เกิดผล), ฉนวนปัจจัย (สมาธิที่ทำให้จิตสงบ), อวิคตปัจจัย (สิ่งที่ไม่แยกออกจากกันแต่ส่งผลถึงกัน) ทั้งหมดนี้ช่วยอธิบายถึงการดำเนินของธรรมอย่างเป็นระบบ

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **ความไม่ประมาทในกรรม (กรรมและผลของกรรม)** หลักของปัจจัยจตุกกนัยชี้ให้เห็นว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่มีเหตุและปัจจัยที่ชัดเจน กรรมที่เราทำทั้งดีและไม่ดี ล้วนเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ผลที่ตามมา การกระทำในปัจจุบันจะส่งผลในอนาคต ดังนั้น การระมัดระวังในการกระทำและคำพูดจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เกิดผลดีในระยะยาว

๒. **สติปัญญาในการเห็นเหตุและผล** การเข้าใจเรื่องปัจจัยต่าง ๆ จะช่วยให้เรามองเห็นกระบวนการเกิดขึ้นของทุกสิ่งในชีวิตอย่างลึกซึ้งขึ้น การมีสติและปัญญาในการรับรู้สาเหตุใดเราจึงประสบสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต จะช่วยให้เรารับมือกับเหตุการณ์ทั้งดีและร้ายได้อย่างมีปัญญา โดยไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่เกิดขึ้น

๓. **การไม่ยึดมั่นในสภาวธรรม** เนื่องจากทุกสภาวธรรมเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย และเมื่อไม่มีปัจจัย สิ่งนั้นก็ย่อมดับไป การเข้าใจว่าทุกสิ่งในโลกไม่ยั่งยืนจะช่วยให้เราลดการยึดมั่นในความสุขหรือความทุกข์ เพราะสุดท้ายแล้วทุกสิ่งก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุและปัจจัย

๔. **การสร้างเหตุที่ดีเพื่ออนาคตที่ดี** ในเมื่อเราไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากการกระทำที่เป็นเหตุปัจจัยได้ สิ่งที่เราทำได้คือการสร้างเหตุที่ดี เพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นสิ่งที่ดี การปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา จะช่วยให้เราสร้างปัจจัยที่ดีในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นในปัจจุบันหรืออนาคต

^๒ อภ.ป. (ไทย) ๔๕/๑-๔/๑๘-๒๐.

สรุป

การทำความเข้าใจหลักปัจจัยจตุกกนัย คือการตระหนักถึงกลไกการเกิดขึ้นของธรรมทั้งหลาย ที่เกิดจากเหตุและปัจจัยซึ่งเชื่อมโยงกันตลอดเวลา การที่เราเข้าใจในเหตุและผล จะช่วยให้เราใช้ชีวิตอย่างมีสติปัญญาและไม่ยึดติดในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งสามารถสร้างเหตุที่ดีเพื่อผลลัพธ์ที่ดีในอนาคตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

บทที่ ๓

ธัมมานุโลมปัจจนียะ ทุกติกปัฏฐาน - เหตุทุกะ กุสลติกะ

ในพระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับ "เหตุ" และ "ผล" มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจชีวิตและการกระทำของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำ (กรรม) และผลที่เกิดขึ้น (วิบาก) โดยหลักการนี้สามารถจำแนกออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ได้แก่ **เหตุทุกะ** ที่อธิบายถึงการเกิดขึ้นของความสุขในชีวิต และ **กุสลติกะ** ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำที่เป็นกุศลที่นำไปสู่ความสุขและความเจริญรุ่งเรือง

การศึกษาเกี่ยวกับสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและผล เช่น กุสลบพ อกุสลบพ และอัปายากฤตบพ จะช่วยให้เราทราบถึงความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างการกระทำและผลที่ตามมา ซึ่งในแต่ละสภาวะธรรมมีข้อแตกต่างที่สำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงการกระทำที่ควรทำหรือหลีกเลี่ยง

บทความนี้จะสำรวจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะธรรมที่เป็นกุศลและไม่เป็นกุศล รวมถึงความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยในแต่ละวาระ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำความรู้เหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมและสร้างสรรค์สิ่งดีในชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพระธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ตัวอย่าง เหตุทุกะ กุสลติกะ

๑. บาลี

ธัมมานุโลมปัจจนียะ ทุกติกปัฏฐาน

๑-๑. เหตุทุก-กุสลตติก

๑. กุสลปทั

๑-๗. ปฏิจจวาราทิ

๑. เหตุ กุสล ฌมม ปฏิจจ นเหตุ นกุสโล ฌมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. นเหตุ กุสล ฌมม ปฏิจจ นนเหตุ นกุสโล ฌมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. เหตุ กุสลดจ นเหตุ กุสลดจ ฌมม ปฏิจจ นเหตุ นกุสโล ฌมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา... ตีณิ (จิตตสมุฏฐานเมว อารมมณ นตฺถิ).

เหตุยา ตีณิ อธิปัตติยา ตีณิเปา อวิคเต ตีณิ.

(สหชาตวามปิเปา นิสสยวามปิ ปฏิจจวารสทิส.)

๒. เหตุ กุสโล ฌมโม นเหตุสส นกุสสส ฌมมสส เหตุปัจจเยน ปจฺจโย. (๑)

เหตุ กุสโล ฌมโม นเหตุสส นกุสสส ฌมมสส อารมมณปัจจเยน ปจฺจโย... ตีณิ.

นเหตุ กุสโล ฌมโม นนเหตุสส นกุสสส ฌมมสส อารมมณปัจจเยน ปจฺจโย... ตีณิ.

เหตุ กุสโล จ นเหตุ กุสโล จ ฌมมา นเหตุสส นกุสสส ฌมมสส อารมมณปัจจเยน ปจฺจโย... ตีณิ.

(สัจจิตต.)

๓. เหตุยา เอกิ อารมมณ นว อธิปัตติยา นวเปา อวิคเต ตีณิ. (ปญฺหาวารมปิ วิตถาเรตพฺพ.)

๒. อกุสลปทั

๑-๗. ปฏิจจวาราทิ

๔. เหตุ อกุสโล ฌมม ปฏิจจ นเหตุ นอกุสโล ฌมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. (๑)

นเหตุ อกุสโล ฌมม ปฏิจจ นเหตุ นอกุสโล ฌมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. (๑)

เหตุ อุกุสโลจ นเหตุ อุกุสโลจ ฌมมํ ปฏิจจ นเหตุ นอกุสโล ฌมโม อุปปชติ เหตุปจจยา. (๑)
(สํจิตตํ.) เหตุยา ตีณิ อธิปัตติยา ตีณิเปา อวิคเต ตีณิ.

(สหชาตวามปิเปา นิสสยวามปิ ปฏิจจวารสทิสํ.)

๕. เหตุ อุกุสโล ฌมโม นเหตุสส นอกุสสส ฌมมสส เหตุปจจเยน ปจจโย. (๑)
เหตุ อุกุสโล ฌมโม นเหตุสส นอกุสสส ฌมมสส อารมมณปจจเยน ปจจโย... ตีณิ.
นเหตุ อุกุสโล ฌมโม นนเหตุสส นอกุสสส ฌมมสส อารมมณปจจเยน ปจจโย... ตีณิ.
เหตุ อุกุสโล จ นเหตุ อุกุสโล จ ฌมมา นเหตุสส นอกุสสส ฌมมสส อารมมณปจจเยน ปจจโย...
ตีณิ. (สํจิตตํ.)

๖. เหตุยา เอกํ อารมมณ นว อธิปัตติยา เอกํเปา อวิคเต ตีณิ.

๓. อพฺยาगतปทํ

๓. ปจจยวโร

๗. นเหตุ อพฺยาगतํ ฌมมํ ปจจยา นนเหตุ นอพฺยาगतํ ฌมโม อุปปชติ เหตุปจจยา... เหตุยา ตีณิ.
(นิสสยวามปิเปา ปณฺหาวามปิ วิตถาเรตพฺพํ.)

๒. การแปลคำต่อคำ

ธมมานุโลมปจจนีเย – ในธมมานุโลมปจจนีเย/ ทุกติกปฏฺฐานํ – ทุกติกปฏฺฐาน/

๑ – ๑. เหตุทุกกุสลดตฺตํ – หนวด ๓ แห่งธรรมที่เป็นกุสล/

๑. กุสลปทํ – กุสลบพ/

๑ – ๗. ปฏิจจวโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๑. เหตุ – ที่ป็นเหตุ/ กุสลํ – ที่ป็นกุสล/ ฌมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ –
ที่มีใช้เหตุ/ น กุสโล – ที่มีใช้กุสล/ ฌมโม – ธรรม/ อุปปชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/
น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ กุสลํ – ที่ป็นกุสล/ ฌมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น น เหตุ
– ที่ไม่ป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ น กุสโล – ที่มีใช้กุสล/ ฌมโม – ธรรม/ อุปปชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. –
เพราะเหตุปัจจัย/

เหตุ – ที่ป็นเหตุ/ กุสฺลญจ – ที่ป็นกุสล ด้วย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ กุสฺลญจ – ที่ป็นกุสล ด้วย/
ฌมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ น กุสโล – ที่มีใช้กุสล/ ฌมโม – ธรรม/
อุปปชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยาเปา – เพราะเหตุปัจจัย ฯลฯ/ ตีณิ – ๓ วาระ/ (จิตตสมฺภูฏานเมว –
จิตตสมฺภูฏานรูปนํแล/ อารมมณํ – อารมมณปัจจัย/ นตฺถิ – ย่อมไม่มี)/

เหตุยา – ในปัจจัยที่ป็นเหตุ/ ตีณิ – ๓ วาระ/ อธิปัตติยา – ในอธิปัตติปัจจัย/ ตีณิเปา – ๓ วาระ
ฯลฯ/ อวิคเต – ในอวิคตปัจจัย/ ตีณิ. – ๓ วาระ/ (สหชาตวามปิเปา – สหชาตวามกิตฺติ ฯลฯ/ นิสสยวามปิ
– วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยกิตฺติ/ ปฏิจจวารสทิสํ. – ป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วยวาระเป็นเครื่อง
แสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ)/

๒. เหตุ – ที่ป็นเหตุ/ กุสโล – ที่ป็นกุสล/ ฌมโม – ธรรม/ น เหตุสส – ที่มีใช้เหตุ/ น กุสฺลสส –
ที่มีใช้กุสล/ ฌมมสส – แห่งธรรม/ เหตุปจจเยน – โดยเหตุปัจจัย/ ปจจโย. – ป็นปัจจัย/ (๑)/

เหตุ – ที่ป็นเหตุ/ กุสโล – ที่ป็นกุสล/ ฌมโม – ธรรม/ น เหตุสส – ที่มีใช้เหตุ/ น กุสฺลสส – ที่
มิใช่กุสล/ ฌมมสส – แห่งธรรม/ อารมมณปจจเยน – โดยอารมมณปัจจัย/ ปจจโยเปา – ป็นปัจจัย ฯลฯ/
ตีณิ. – ๓ วาระ/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ กุสโล - ที่เป็นกุศล/ ธมโม - ธรรม/ น น เหตุสส - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/
น กุสสสส - ที่มีใช้กุศล/ ธมมสส - แห่งธรรม/ อารมมณปัจจเยน - โดยอารมมณปัจจย/ ปจฺจโยฯเปฯ -
เป็นปัจจย ฯลฯ/ ตีณิ. - ๓ วาระ/

เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ กุสโล จ - ที่เป็นกุศล ด้วย/ ที่เป็นกุศล ด้วย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ กุสโล จ -
ที่เป็นกุศล ด้วย/ ธมมา - ธรรมทั้งหลาย/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ น กุสสสส - ที่มีใช้กุศล/ ธมมสส - แห่ง
ธรรม/ อารมมณปัจจเยน - โดยอารมมณปัจจย/ ปจฺจโยฯเปฯ - เป็นปัจจย ฯลฯ/ ตีณิ. - ๓ วาระ/ ([สงคฺติ
กาจริเยหิ - อันพระสังคตีกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺต. - ย่อไว้ดีแล้ว]/

๓. เหตุยา - ในปัจจยที่เป็นเหตุ/ เอก - ๑ วาระ/ อารมมณ - ในอารมมณปัจจย/ นว - ๙ วาระ/
อิปิติยา - ในอิปิติปัจจย/ นวฯเปฯ - ๙ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต - ในอวิคตปัจจย/ ตีณิ. - ๓ วาระ/ (ปญหา
วามปิ - ปัญหาวารกตฺ/ วิตถาเรตพฺ. - พึงให้พิสดาร)/

๒. อกุสสภท - อกุสสภท/

๑ - ๗. ปฏิจจวาท - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๔. น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อกุสส - ที่เป็นอกุศล/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/

เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ อกุสส - ที่เป็นอกุศล/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ -
ที่มีใช้เหตุ/ น อกุสโล - ที่มีใช้กุศล/ ธมโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุ
ปัจจย/ (๑)/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อกุสส - ที่เป็นอกุศล/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ
- ที่มีใช้เหตุ/ น อกุสโล - ที่มีใช้กุศล/ ธมโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุ
ปัจจย/ (๑)/

เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ อกุสสญจ - ที่เป็นอกุศล ด้วย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อกุสสญจ - ที่เป็นอกุศล
ด้วย/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ น อกุสโล - ที่มีใช้กุศล/ ธมโม -
ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุปัจจย/ (๑)/

([สงคฺติกาจริเยหิ - อันพระสังคตีกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺต. - ย่อไว้ดีแล้ว]/ เหตุยา - ในปัจจยที่
เป็นเหตุ/ ตีณิ - ๓ วาระ/ อิปิติยา - ในอิปิติปัจจย/ ตีณิฯเปฯ - ๓ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต - ในอวิคตปัจจย/
ตีณิ. - ๓ วาระ/ (สหชาตวามปิฯเปฯ - สหชาตวารกตฺ ฯลฯ/ นิสสยวามปิ - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรม
เป็นที่อาศัยกตฺ/ ปฏิจจวารสทิส. - เป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วยวาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัย
เฉพาะ)/

๕. เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ อกุสโล - ที่เป็นอกุศล/ ธมโม - ธรรม/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ น อกุสสสส
- ที่มีใช้กุศล/ ธมมสส - แห่งธรรม/ เหตุปัจจเยน - โดยเหตุปัจจย/ ปจฺจโย. - เป็นปัจจย/ (๑)/

เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ อกุสโล - ที่เป็นอกุศล/ ธมโม - ธรรม/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ น อกุสสสส -
ที่มีใช้กุศล/ ธมมสส - แห่งธรรม/ อารมมณปัจจเยน - โดยอารมมณปัจจย/ ปจฺจโยฯเปฯ - เป็นปัจจย ฯลฯ/
ตีณิ. - ๓ วาระ/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อกุสโล - ที่เป็นอกุศล/ ธมโม - ธรรม/ น น เหตุสส - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้
เหตุ/ น อกุสสสส - ที่มีใช้กุศล/ ธมมสส - แห่งธรรม/ อารมมณปัจจเยน - โดยอารมมณปัจจย/ ปจฺจโยฯเป
ฯ - เป็นปัจจย ฯลฯ/ ตีณิ. - ๓ วาระ/

เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ อกุสโล จ - ที่เป็นอกุศล ด้วย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อกุสโล จ - ที่เป็นอกุศล
ด้วย/ ธมมา - ธรรมทั้งหลาย/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ น อกุสสสส - ที่มีใช้กุศล/ ธมมสส - แห่งธรรม/

อารัมมณปัจจย - โดยอารัมมณปัจจย/ ปัจจโยปาเป - เป็นปัจจย ฯลฯ/ ตีณ. - ๓ วาระ/ ([สงฺคีติกาจริเยหิ - อันพระสงคีติกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺ. - ย่อไว้ดีแล้ว]/

๖. เหตุยา - ในปัจจยที่เป็นเหตุ/ เอก์ - ๑ วาระ/ อารัมมณ - ในอารัมมณปัจจย/ นว - ๙ วาระ/ อธิปัตติยา - ในอธิปัตติปัจจย/ เอก์ปา - ๑ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต - ในอวิคตปัจจย/ ตีณ. - ๓ วาระ/

๓. อพฺยากตปท - อพฺยากตบท/

๓. ปัจจยวโร - ปัจจยวโร/

๗. น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อพฺยากต - ที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมฺม - ซึ่งธรรม/ ปัจจยา - ให้เป็นปัจจย/ น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ น อพฺยากโต - ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ ธมฺโม - ธรรม/ อุปฺปชฺชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยวโร - เพราะเหตุปัจจย ฯลฯ/ เหตุยา - ในปัจจยที่เป็นเหตุ/ ตีณ. - ๓ วาระ/ (นิสฺสยวารมฺปิปาเป - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยก็ดี ฯลฯ/ ปญฺหาวารมฺปิ - ปัญหาวารก็ดี/ วิตฺถาเรตฺตพฺ. - พึงให้พิสดาร)/

๓. การแปลโดยความ

๑. เหตุทุกะ ๑. กุสลตักะ

๑. กุสลบท ๑ - ๗. ปฏิจจวโรเป็นต้น

[๑] สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นกุศลอาศัยสภาวธรรมที่เป็นเหตุซึ่งเป็นกุศล เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจย

สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นกุศลอาศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งเป็นกุศล เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจย

สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นกุศลอาศัยสภาวธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็น เหตุซึ่งเป็นกุศล เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจย มี ๓ วาระ (จิตตสมุฏฐานรูปเท่านั้น อารัมมณปัจจยมีไม่ได้)

เหตุปัจจย มี ๓ วาระ

อธิปัตติปัจจย มี ๓ วาระ ฯลฯ

อวิคตปัจจย มี ๓ วาระ

(สหชาตวโร ฯลฯ นิสฺสยวโรเหมือนกับปฏิจจวโร)

[๒] สภาวธรรมที่เป็นเหตุซึ่งเป็นกุศลเป็นปัจจยแก่สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นกุศลโดยเหตุปัจจย (๑)

สภาวธรรมที่เป็นเหตุซึ่งเป็นกุศลเป็นปัจจยแก่สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นกุศลโดยอารัมมณปัจจย มี ๓ วาระ

สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งเป็นกุศลเป็นปัจจยแก่สภาวธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุซึ่ง ไม่เป็นกุศลโดยอารัมมณปัจจย มี ๓ วาระ

สภาวธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุซึ่งเป็นกุศลเป็นปัจจยแก่สภาวธรรมที่ไม่เป็น เหตุซึ่งไม่เป็นกุศลโดยอารัมมณปัจจยมี ๓ วาระ (ย่อ)

[๓] เหตุปัจจย มี ๑ วาระ

อารัมมณปัจจย มี ๙ วาระ

อธิปัตติปัจจย มี ๙ วาระ

อนันตรปัจจย มี ๙ วาระ

สมนันตรปัจจัย	มี ๙ วาระ
สหชาติปัจจัย	มี ๓ วาระ
นิสสยปัจจัย	มี ๓ วาระ
อุปนิสสยปัจจัย	มี ๙ วาระ
ปัจฉาชาติปัจจัย	มี ๓ วาระ
กัมมปัจจัย	มี ๑ วาระ
อาหารปัจจัย	มี ๑ วาระ
อินทริยปัจจัย	มี ๓ วาระ
ฌานปัจจัย	มี ๑ วาระ
มัคคปัจจัย	มี ๓ วาระ
วิปยุตตปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี ๓ วาระ

(พึงขยายปัญหาวารให้พิสดาร)

๒. อกุศลบท ๑ - ๗. ปฏิจจวารเป็นต้น

[๔] สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวธรรมที่เป็นเหตุซึ่งเป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย (๑)

สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งเป็นอกุศล เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย (๑)

สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นอกุศลอาศัยสภาวธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็น เหตุซึ่งเป็นอกุศลเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย (๑) (ย่อ)

เหตุปัจจัย	มี ๓ วาระ
อธิปติปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี ๓ วาระ

(สหชาตวาร ฯลฯ นิสสยวารเหมือนกับปฏิจจวาร)

[๕] สภาวธรรมที่เป็นเหตุซึ่งเป็นอกุศลเป็นปัจจัยแก่สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่ง ไม่เป็นอกุศลโดยเหตุปัจจัย (๑)

สภาวธรรมที่เป็นเหตุซึ่งเป็นอกุศลเป็นปัจจัยแก่สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็น อกุศลโดยอาร์มมณปัจจัย มี ๓ วาระ

สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งเป็นอกุศลเป็นปัจจัยแก่สภาวธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุซึ่ง ไม่เป็นอกุศลโดยอาร์มมณปัจจัย มี ๓ วาระ

สภาวธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุซึ่งเป็นอกุศลเป็นปัจจัยแก่สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็น อกุศลโดยอาร์มมณปัจจัย มี ๓ วาระ (ย่อ)

[๖] เหตุปัจจัย	มี ๑ วาระ
อาร์มมณปัจจัย	มี ๙ วาระ
อธิปติปัจจัย	มี ๑ วาระ
อนันตรปัจจัย	มี ๙ วาระ

สมนันตรปัจจัย	มี ๙ วาระ
สหชาติปัจจัย	มี ๓ วาระ
นิสสยปัจจัย	มี ๓ วาระ
อุปนิสสยปัจจัย	มี ๙ วาระ
ปัจฉาชาติปัจจัย	มี ๓ วาระ
กัมมปัจจัย	มี ๑ วาระ
อาหารปัจจัย	มี ๑ วาระ
อินทริยปัจจัย	มี ๓ วาระ
ฌานปัจจัย	มี ๑ วาระ
มัคคปัจจัย	มี ๓ วาระ
วิปยุตตปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี ๓ วาระ

๓. อภัยากตบพ ๓. ปัจจัยวาร

[๗] สภาวธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นอภัยากตบพอศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็น เหตุซึ่งเป็นอภัยากตบพเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เหตุปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี ๓ วาระ

(พึงขยายนิสสยวาร ฯลฯ ปัญหาหารให้พิสดาร)^๓

สรุป

ในพระพุทธศาสนา มีแนวคิดหลักเกี่ยวกับเหตุและผล (กรรมและวิบาก) ที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง **เหตุทุกะ** และ **กุสลติกะ** ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำที่ส่งผลต่อความสุขและความทุกข์ของชีวิต

๑. เหตุทุกะ

เหตุทุกะหมายถึงเหตุการณ์หรือสภาวะที่นำไปสู่ความทุกข์ โดยสามารถจำแนกได้เป็นหลายประเภท เช่น

- **สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นกุศล** อศัยสภาวธรรมที่เป็นเหตุซึ่งเป็นกุศล เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย
- **สภาวธรรมที่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นอกุศล** เป็นปัจจัยแก่สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นกุศล การกระทำที่ไม่ดีหรือการใช้ชีวิตโดยไม่ระมัดระวัง มักนำไปสู่ความทุกข์ ความไม่พอใจ และความรู้สึกล้มสลายใจ

^๓ อภิ.ป. (ไทย) ๔๕/๑-๗/๒๘๓-๒๘๖.

๒. กุศลตีกะ

กุศลตีกะเกี่ยวข้องกับการกระทำที่เป็นกุศล ซึ่งส่งผลต่อความสุขและความเจริญในชีวิต

- **สภาวะธรรมที่เป็นเหตุซึ่งเป็นกุศล** สามารถเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็น

กุศล

การกระทำที่ดี เช่น การให้ความช่วยเหลือ การแสดงความกรุณา และการมีสติสัมปชัญญะ จะนำไปสู่ผลที่ดี และทำให้เราได้รับความสุขและความสงบในชีวิต

๓. อภัยกถาบท

อภัยกถาบทหมายถึงสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่เป็นอภัยกถา โดยการกระทำที่ไม่ดีจะเกิดขึ้นได้เมื่อไม่มีสติและการควบคุมตัวเอง

การเข้าใจถึงเหตุผลและผลที่เกิดขึ้นในชีวิต จะช่วยให้เรามีสติในการตัดสินใจและเลือกกระทำสิ่งที่ดี เพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์และสร้างความสุขให้กับตนเองและผู้อื่น

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **การกระทำมีผล:** ทุกการกระทำของเราล้วนมีผล ไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศล เราควรตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของเรา

๒. **เลือกทำสิ่งที่ดี:** ควรเลือกทำสิ่งที่เป็นกุศลเพื่อสร้างความสุขและความเจริญให้กับตนเองและผู้อื่น

๓. **สติเป็นพื้นฐาน:** การมีสติและความรอบรู้ในทุกการกระทำจะช่วยให้เราไม่ทำผิดพลาดและลดความทุกข์ในชีวิต

๔. **ปฏิบัติธรรม:** การฝึกปฏิบัติธรรมจะช่วยเสริมสร้างปัญญาและความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตและการกระทำ

๕. **ส่งเสริมคุณธรรม:** การสร้างสรรค์สิ่งดีให้กับสังคมจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและสร้างความสุขให้กับตัวเราและผู้อื่น

การเข้าใจถึงเหตุและผลในชีวิตจะทำให้เรามีการใช้ชีวิตที่มีความหมาย และนำไปสู่การพัฒนาตนเองและสังคมให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

บทที่ ๔

ธัมมานุโลมปัจจนียะ ติกทุกปฏฐาน – กุสลดิกะ เหตุทุกะ

ในพระพุทธศาสนา กุสลดิกะ และ เหตุทุกะ เป็นหัวใจสำคัญที่นำไปสู่ความเข้าใจในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำและเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในชีวิตประจำวัน การศึกษาเกี่ยวกับกุสลดิกะนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำที่เป็นกุศล ซึ่งนำมาซึ่งสุขและความเจริญในชีวิต ขณะที่เหตุทุกะนั้นหมายถึงการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดทุกข์หรือการกระทำที่ไม่เป็นกุศล ทั้งสองอย่างนี้เชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง โดยการกระทำที่ดีสามารถสร้างผลดีให้กับชีวิต ในขณะที่การกระทำที่ไม่ดีอาจก่อให้เกิดผลเสียตามมา

การศึกษาเกี่ยวกับ ปฏิจจวาร ซึ่งเป็นแนวทางในการเข้าใจธรรมชาติของการเกิดขึ้นและการดับไปของสภาวะธรรมต่างๆ ทำให้เราเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล รวมถึงความสำคัญของเหตุปัจจัยที่มีบทบาทในการกำหนดชีวิตและประสบการณ์ของเรา ด้วยการเข้าใจถึงการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลหรือไม่เป็นอกุศลที่มีสาเหตุจากสภาวะธรรมที่เป็นกุศล นอกจากนี้ยังมีการสำรวจถึงเหตุปัจจัยและอารมณ์ณปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระทำและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

การวิเคราะห์และศึกษาในเรื่องนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเข้าใจในธรรมชาติของการกระทำและผลที่ตามมา แต่ยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาจิตใจของเราให้มีความสงบและเข้าใจในชีวิตได้ดียิ่งขึ้น อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีสติและมีคุณค่า

ตัวอย่าง เหตุทุกะ

๑. บาลี

ธัมมานุโลมปัจจนียะ ติกทุกปฏฐาน

๑-๑. กุสลดติก-เหตุทุก

๑-๗. ปฏิจจวาราทิ

ปัจจยจตุกก

เหตุปัจจโย

๑. กุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นเหตุ ธมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. กุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นเหตุ ธมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. กุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นอภยากโต นเหตุ ธมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. กุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นอกุสโล นเหตุ จ นอภยากโต นเหตุ จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจยา. กุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นเหตุ จ นอกุสโล นเหตุ จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจยา. (๕)

อกุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นอกุสโล นเหตุ ธมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. อกุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นเหตุ ธมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. อกุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นอภยากโต นเหตุ ธมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. อกุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นเหตุ จ นอภยากโต นเหตุ จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจยา. อกุสลํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นเหตุ จ นอกุสโล นเหตุ จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจยา. (๕)

อพยากตํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นเหตุ ธมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. อพยากตํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นอกุสโล นเหตุ ธมโม อุปปชติ เหตุปัจจยา. อพยากตํ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นเหตุ จ นอกุสโล นเหตุ จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจยา. (๓) (สัจจิตต.)

เหตุยา เตรส อารมมณ นวาเปา อวิคเต เตรส.

ปัจจัยนี้

นารมณปัจจัย

๒. กุสลํ เหตุ ฌมํ ปฏิจจ นกุลโล นเหตุ ฌมโ อูปปชติ นารมณปัจจัยา. (สัจจิตต์.)

นารมณณ นว นอธิปัตติยา เตรสาเปา นวิปยุตเต นว.

(สหชาตวารมปีเปา สมปยุตตวารมปี ปฏิจจวารสทิสํ วิตถาเรตพพ.)

เหตุ-นารมณปัจจัยา

๓. กุสโล เหตุ ฌมโ นกุลสส นเหตุสส ฌมสส เหตุปัจจัยน ปัจจัย. กุสโล เหตุ ฌมโ นกุลสส นเหตุสส ฌมสส เหตุปัจจัยน ปัจจัย. กุสโล เหตุ ฌมโ นกุลสส นเหตุสส จ นอพยากตสส นเหตุสส ฌมสส เหตุปัจจัยน ปัจจัย. กุสโล เหตุ ฌมโ นกุลสส นเหตุสส จ นอพยากตสส นเหตุสส จ ฌมสส เหตุปัจจัยน ปัจจัย. กุสโล เหตุ ฌมโ นกุลสส นเหตุสส จ นกุลสส นเหตุสส จ ฌมสส เหตุปัจจัยน ปัจจัย. (๕)

อกุสโล เหตุ ฌมโ นกุลสส นเหตุสส ฌมสส เหตุปัจจัยน ปัจจัย... ปญจ.

อพยากโต เหตุ ฌมโ นกุลสส นเหตุสส ฌมสส เหตุปัจจัยน ปัจจัย... ตินิ.

กุสโล เหตุ ฌมโ นกุลสส นเหตุสส ฌมสส นารมณปัจจัยน ปัจจัย. (สัจจิตต์.)

๔. เหตุยา เตรส นารมณณ อฏฐารสาเปา อวิคเต เตรส. (ปญหาวารํ วิตถาเรตพพ.)

๒. การแปลคำต่อคำ

ธมมานุโลมปัจจัยนี้ - ในธมมานุโลมปัจจัยนี้/ **ติกทุกปฏฐานํ** - ติกทุกปฏฐาน/

๑ - ๑. กุสลดติกเหตุทุก - หมวด ๓ แห่งธรรมที่เป็นกุศล - เหตุทุก/

๑ - ๗. ปฏิจจวโร - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

ปัจจัยจตุกกํ - หมวด ๔ แห่งธรรมที่เป็นปัจจัย/

เหตุปัจจัย - ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๑. กุสลํ - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ฌมํ - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ฌมโ - ธรรม/ อูปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ กุสลํ - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ฌมํ - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อกุสโล - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ฌมโ - ธรรม/ อูปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ กุสลํ - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ฌมํ - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อพยากโต - ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ฌมโ - ธรรม/ อูปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

กุสลํ - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ฌมํ - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อกุสโล - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น อพยากโต - ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ฌมา - ธรรมทั้งหลาย/ อูปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

กุสลํ - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ฌมํ - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น อกุสโล - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ฌมา - ธรรมทั้งหลาย/ อูปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ (๕)/

อกุสโล - ที่เป็นอกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ฌมํ - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อกุสโล - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ฌมโ - ธรรม/ อูปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. - เพราะเหตุปัจจัย/

อกุสลํ – ที่ เป็นอกุศล/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

อกุสลํ – ที่ เป็นอกุศล/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อพฺยาโกโต – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

อกุสลํ – ที่ เป็นอกุศล/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ จ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น อพฺยาโกโต – ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ น เหตุ จ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

อกุสลํ – ที่ เป็นอกุศล/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ จ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น อกุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ จ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ (๕)/

อพฺยาโกตํ – ที่ ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

อพฺยาโกตํ – ที่ ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น อกุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

อพฺยาโกตํ – ที่ ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ จ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น อกุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ จ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ (๓)/ ([สงคฺติกาจริเยหิ – อันพระสังคตีกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺฆิตตํ. – ย่อไว้ดีแล้ว]/

เหตุยา – ในปัจจัยที่เป็นเหตุ/ เตรส – ๑๓ วาระ/ อารมฺมณ – ในอาร์มณปัจจัย/ นวาเปา – ๙ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต – ในอวิคตปัจจัย/ เตรส. – ๑๓ วาระ/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

ปจฺจนีโย – ปัจจัยที่ตรงกันข้าม/

น อารมฺมณปจฺจโย – น อาร์มณปัจจัย/

๒. กุสลํ – ที่ เป็นกุศล/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ น อารมฺมณปจฺจยา. – เพราะน อาร์มณปัจจัย/ ([สงคฺติกาจริเยหิ – อันพระสังคตีกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺฆิตตํ. – ย่อไว้ดีแล้ว]/

น อารมฺมณ – ในนอาร์มณปัจจัย/ นว – ๙ วาระ/ น อธิปตฺติยา – ในนอธิปตฺติปัจจัย/ เตรสาเปา – ๑๓ วาระ ฯลฯ/ น วิปฺยุตเต – ในนวิปฺยุตตปัจจัย/ นว. – ๙ วาระ/ (สหชาตวารมฺปิเปา – สหชาตวารกตํ ฯลฯ/ สมฺปยุตตวารมฺปิ – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่ประกอบทั่วพร้อมแล้วกตํ/ ปฏิจฺจวารสทิสํ – ให้เป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วยวาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/ วิตถาเรตพฺพํ. – พึงให้พิสดาร)/

เหตุ – อารมฺมณปจฺจยา – เหตุปัจจัย – อาร์มณปัจจัย/

๓. กุสโล – ที่ เป็นกุศล/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ น กุสสส – ที่มีใช้กุศล/ น เหตุสส – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมสส – แห่งธรรม/ เหตุปจฺจเยน – โดยเหตุปัจจัย/ ปจฺจโย. – เป็นปัจจัย/

กุศล - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น อกุศลสส - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมมสส - แห่งธรรม/ เหตุปัจจย - โดยเหตุปัจจัย/ ปัจจโย. - เป็นปัจจัย/

กุศล - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น อพยากตสส - ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมมสส - แห่งธรรม/ เหตุปัจจย - โดยเหตุปัจจัย/ ปัจจโย. - เป็นปัจจัย/

กุศล - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น อกุศลสส - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุสส จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น อพยากตสส - ที่มีใช้ธรรมที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ น เหตุสส จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมมสส - แห่งธรรม/ เหตุปัจจย - โดยเหตุปัจจัย/ ปัจจโย. - เป็นปัจจัย/

กุศล - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น กุศลสส - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุสส จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ น อกุศลสส - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุสส จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมมสส - แห่งธรรม/ เหตุปัจจย - โดยเหตุปัจจัย/ ปัจจโย. - เป็นปัจจัย/ (๕)/

อกุศล - ที่เป็นอกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น อกุศลสส - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมมสส - แห่งธรรม/ เหตุปัจจย - โดยเหตุปัจจัย/ ปัจจโยฯเปา - เป็นปัจจัย ฯลฯ/ ปญจ. - ๕ วาระ/

อพยากโต - ที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น กุศลสส - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมมสส - แห่งธรรม/ เหตุปัจจย - โดยเหตุปัจจัย/ ปัจจโยฯเปา - เป็นปัจจัย ฯลฯ/ ตีณ. - ๓ วาระ/

กุศล - ที่เป็นกุศล/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น กุศลสส - ที่มีใช้กุศล/ น เหตุสส - ที่มีใช้เหตุ/ ธมมสส - แห่งธรรม/ อารมมณปัจจย - โดยอารัมมณปัจจัย/ ปัจจโย. - เป็นปัจจัย/ ([สัจจคติการริเยหิ - อันพระสังคิตถาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตต์. - ย่อไว้ดีแล้ว])

๔. เหตุยา - ในปัจจัยที่เป็นเหตุ/ เทรส - ๑๓ วาระ/ อารมมณ - ในอารัมมณปัจจัย/ อฏฐารสฯเปา - ๑๘ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต - ในอวิคตปัจจัย/ เทรส. - ๑๓ วาระ/ (ปญหาวาร - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งปัญหา/ วิตถาเรตพพ. - พึงให้พิสดาร)/

๓. การแปลโดยความ

๑. กุสสติกะ ๑. เหตุทุกะ

๑ - ๗. ปฏิจจวารเป็นต้น

ปัจจัยจตุกนัย - เหตุปัจจัย

[๑] สภาวธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวธรรมที่ไม่เป็นอพยากตซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวธรรมที่ไม่เป็นอกุศลและที่ไม่เป็นอพยากตซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวธรรม ที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย (๕)

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอัปายากถซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอัปายากถซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย (๕)

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอัปายากถซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอัปายากถซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็น อัปายากถซึ่งเป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย (๓) (ย่อ)

เหตุปัจจัย	มี	๑๓	วาระ
อาร์มมณปัจจัย	มี	๙	วาระ ฯลฯ
วิปากปัจจัย	มี	๓	วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี	๑๓	วาระ

ปัจจนียะ - นอาร์มมณปัจจัย

[๒] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็น เหตุเกิดขึ้นเพราะนอาร์มมณปัจจัย (ย่อ)

นอาร์มมณปัจจัย	มี	๙	วาระ
นอธิปติปัจจัย	มี	๑๓	วาระ ฯลฯ
นปุเรชาตปัจจัย	มี	๑๓	วาระ ฯลฯ
นวิปยุตตปัจจัย	มี	๙	วาระ
โนวิคตปัจจัย	มี	๙	วาระ

(พึงขยายสหชาตวาระ ฯลฯ สัมปยุตตวาระให้พิสดารเหมือนกับปฏิจจวาร)

เหตุปัจจัยและอาร์มมณปัจจัย

[๓] สภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุโดยเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุโดยเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอัปายากถซึ่งไม่เป็นเหตุโดยเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลและที่ไม่เป็นอัปายากถซึ่งไม่เป็นเหตุโดยเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุโดยเหตุปัจจัย (๕)

สภาวะธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุโดยเหตุปัจจัย มี ๕ วาระ

สภาวะธรรมที่เป็นอัปายากถซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุโดยเหตุปัจจัย มี ๓ วาระ

สภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่เป็นเหตุโดยอารมณ์ปัจจัย (ย่อ)

[๔] เหตุปัจจัย	มี	๑๓	วาระ
อารมณ์ปัจจัย	มี	๑๘	วาระ
อธิปัตติปัจจัย	มี	๑๕	วาระ
อนันตรปัจจัย	มี	๑๓	วาระ
สมันตรปัจจัย	มี	๑๓	วาระ
สหชาติปัจจัย	มี	๑๓	วาระ
อัญญมัญญปัจจัย	มี	๙	วาระ
นิสสยปัจจัย	มี	๑๓	วาระ
อุปนิสสยปัจจัย	มี	๑๘	วาระ
ปัจฉาชาติปัจจัย	มี	๙	วาระ
อาเสวนปัจจัย	มี	๙	วาระ
วิปากปัจจัย	มี	๓	วาระ
อินทรีปัจจัย	มี	๘	วาระ
มัคคปัจจัย	มี	๘	วาระ
สัมปยุตตปัจจัย	มี	๙	วาระ
วิปยุตตปัจจัย	มี	๙	วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี	๑๓	วาระ

(พึงขยายปัญหาवारให้พิสดาร)^๔

สรุป

^๔ อภิ.ป. (ไทย) ๔๕/๑-๔/๓๔๓-๓๔๖.

กุศลดิเก และ **เหตุทุกะ** เป็นสองหัวข้อที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำและเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อชีวิตมนุษย์ โดยสภาวะธรรมที่เป็นกุศล (กุศล) สามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดี ในขณะที่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศล (อกุศล) อาจก่อให้เกิดผลเสียตามมา การเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลในรูปแบบของ **ปฏิจจวาร** จะช่วยให้เราตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตและแนวทางในการกระทำที่สร้างสรรค์

การศึกษาเกี่ยวกับเหตุปัจจัยและอาร์มณปัจจัยยังช่วยให้เราเห็นว่าการกระทำที่ดีมีพลังในการสร้างผลดีทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในขณะที่การกระทำที่ไม่ดีสามารถเป็นเหตุให้เกิดทุกข์หรือผลร้ายได้

ข้อคิดตามหลักกรรม

๑. **การเลือกทำความดี:** ควรใส่ใจในการทำกุศลและหลีกเลี่ยงการกระทำที่เป็นอกุศล เพราะทุกการกระทำส่งผลต่อจิตใจและชีวิตในระยะยาว

๒. **ความสัมพันธ์ของเหตุและผล:** เข้าใจว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมีเหตุผลและสาเหตุ เราควรพิจารณาว่าสิ่งใดคือเหตุและผลในชีวิตเรา เพื่อการตัดสินใจที่ดีขึ้น

๓. **การพัฒนาจิตใจ:** การฝึกฝนให้จิตใจมีสติและสงบจะช่วยลดผลกระทบจากการกระทำที่ไม่ดี และส่งเสริมให้เราเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งดีๆ ในชีวิต

๔. **การสังเกต:** สังเกตชีวิตและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตเรา เพื่อเรียนรู้จากประสบการณ์และปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น

๕. **การสร้างผลดีในอนาคต:** การทำความดีในปัจจุบันไม่เพียงแต่ส่งผลในทันที แต่ยังสามารถสร้างผลดีในอนาคตได้ด้วย การทำให้คุ้นเคยกับการกระทำที่ดีเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าในชีวิต

การนำข้อคิดเหล่านี้ไปปฏิบัติจะช่วยเสริมสร้างให้เราใช้ชีวิตที่มีความหมายและมีคุณค่าในทางธรรมอย่างแท้จริง

บทที่ ๕

ธัมมปัจจนียะ ติกตักปัญฐาน - เวทนาติกะ

ในพระพุทธศาสนา การศึกษาเกี่ยวกับสภาวะธรรม (ธรรมชาติของสิ่งต่างๆ) ที่เกี่ยวข้องกับ **กุสลดติกะ** และ **เวทนาติกะ** เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เราเข้าใจถึงการดำเนินชีวิตที่มีความหมายและส่งผลดีต่อจิตใจ สภาวะธรรมเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง โดยการแบ่งประเภทของเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของกุศลและอกุศล เป็นการอธิบายถึงสาเหตุและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเรา

กุสลดติกะ หมายถึงสภาวะธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำที่ดี เป็นผลจากการใช้สติปัญญาและคุณธรรมในการดำเนินชีวิต สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่น ขณะที่ **เวทนาติกะ** กล่าวถึงสภาวะธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกหรือเวทนา ไม่ว่าจะเป็นสุขหรือทุกข์ ซึ่งมีผลกระทบต่อความคิดและการกระทำของเรา

การทำความเข้าใจในกุสลดติกะและเวทนาติกะไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังมี ความสำคัญต่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การรู้จักกับสภาวะธรรมเหล่านี้สามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างสรรค์สิ่งดีๆ และการลดละทุกข์ใจ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในพระพุทธศาสนา

ในเอกสารนี้ เราจะสำรวจรายละเอียดของสภาวะธรรมที่เกี่ยวข้องกับกุสลดติกะและเวทนาติกะ รวมถึงเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของสิ่งเหล่านี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติและมีคุณค่า

ตัวอย่าง

๑. บาลี

ธมมานุโลมปัจจนียะ ติกตักปัญฐาน

๑-๑. กุสลดติก-เวทนาตัก

๑. กุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา. กุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นอกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยาเปฯ กุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ นอกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจยา. ปณฺจ.

อกุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นอกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา. อกุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยาเปฯ อกุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ นอกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจยา. ปณฺจ.

อพยากตํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา. อพยากตํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นอกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา. อพยากตํ สุขาย เวทนาย สมปยุตตํ ธมมํ ปฏิจจ นกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ นอกุสโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจยา. ตีณิ. (สํขิตตํ.)

เหตุยา เตรส อารมมณฺ นวฯเปฯ อวิคเต เตรส.

ปัจจัยนี้

นพคุณารมณปัจจัยา

๒. อพยากต์ สุขาย เวทนาย สมปยุตต์ ฌมมํ ปฏิจจ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ฌมโม อุปฺปชฺชติ นเหตุปัจจัยา ตีณิ.

๓. กุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตต์ ฌมมํ ปฏิจจ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ฌมโม อุปฺปชฺชติ นอารมณปัจจัยา. กุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตต์ ฌมมํ ปฏิจจ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ฌมโม อุปฺปชฺชติ นอารมณปัจจัยา. กุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตต์ ฌมมํ ปฏิจจ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ ฌมมา อุปฺปชฺชติ นอารมณปัจจัยา. ตีณิ.

อกุสลํ สุขาย เวทนาย สมปยุตต์ ฌมมํ ปฏิจจ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ฌมโม อุปฺปชฺชติ นอารมณปัจจัยา... ตีณิ.

อพยากต์ สุขาย เวทนาย สมปยุตต์ ฌมมํ ปฏิจจ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ฌมโม อุปฺปชฺชติ นอารมณปัจจัยา. อพยากต์ สุขาย เวทนาย สมปยุตต์ ฌมมํ ปฏิจจ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต ฌมโม อุปฺปชฺชติ นอารมณปัจจัยา. อพยากต์ สุขาย เวทนาย สมปยุตต์ ฌมมํ ปฏิจจ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ นกุลโล นสุขาย เวทนาย สมปยุตโต จ ฌมมา อุปฺปชฺชติ นอารมณปัจจัยา. ตีณิ.

๔. นเหตุยา ตีณิ นอารมณ นว นอธิปัตติยา เตรสาเปา โนวิคเต นว.

เหตุปัจจัยา นอารมณ นว.

นเหตุปัจจัยา อารมณ ตีณิ.

(สหชาตวารมปิ ปัจจยวารมปิ นิสสยวารมปิ สัมมุตตวารมปิ ปฏิจจวารมปิ.)

๕. กุสโล สุขาย เวทนาย สมปยุตโต ฌมโม นกุลสส นสุขาย เวทนาย สมปยุตตส ฌมมส เหตุปัจจัยเณ ปัจจโยเปา.

อารมณ อนุธรรส. (ปัญหาวารมปิ วิตถาเรตพพ.)

๒. การแปลคำต่อคำ

ธมมานุโลมปัจจัยนียะ – ในธัมมานุโลมปัจจัยนียะ/ **ติกติกปฏฐานํ** – ติกติกปฏฐาน/

๑ – ๑. กุสลดติกเวทนาคติกํ – หมวด ๓ แห่งธรรมที่เป็นกุศล – เวทนาติกะ/

๑. กุสลํ – ที่เป็นกุศล/ สุขาย – ที่เพื่อความสุข/ เวทนาย – ด้วยเวทนา/ สมปยุตต์ – ที่ประกอบพร้อมแล้ว/ ฌมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น สุขาย – ที่มีใช้ความสุข/ เวทนาย – ด้วยเวทนา/ สมปยุตโต – ที่ประกอบพร้อมแล้ว/ ฌมโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

กุสลํ – ที่เป็นกุศล/ สุขาย – ที่เพื่อความสุข/ เวทนาย – ด้วยเวทนา/ สมปยุตต์ – ที่ประกอบพร้อมแล้ว/ ฌมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น สุขาย – ที่มีใช้ความสุข/ เวทนาย – ด้วยเวทนา/ สมปยุตโต – ที่ประกอบพร้อมแล้ว/ ฌมโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยาเปา – เพราะเหตุปัจจัย ฯลฯ/

กุสลํ – ที่เป็นกุศล/ สุขาย – ที่เพื่อความสุข/ เวทนาย – ด้วยเวทนา/ สมปยุตต์ – ที่ประกอบพร้อมแล้ว/ ฌมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น สุขาย – ที่มีใช้ความสุข/ เวทนาย – ด้วยเวทนา/ สมปยุตโต จ – ที่ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น สุขาย – ที่

๒. อพยากติ – ที่ไม่ทรงพยากรณ์แล้ว/ สุธาย – ที่เป็นความสุข/ เวทนาย – ด้วยเวทนา/ สมปยุตติ – ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว/ ธมม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น กุสโล – ที่มีใช้กุศล/ น สุธาย – ที่มีใช้ความสุข/ เวทนาย – ด้วยเวทนา/ สมปยุตโต – ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ น เหตุปัจจัย – กับด้วยปัจจัยที่มีใช้เหตุ/ ติณิ. – ๓ วาระ/

[illegible]

๔. น เหตุยา - ในปัจจัยที่มีไชเหตุ/ ตินิ - ๓ วาระ/ น อารมมณ - ในนารัมมณปัจจัย/ นว - ๙ วาระ/ น อธิปัตติยา - ในนอธิปัตติปัจจัย/ เตรสาเปฯ - ๑๓ วาระ/ ๗ลฯ/ โนวิคเต - ในโนวิคตปัจจัย/ นว. - ๙ วาระ/ เหตุปัจจัย - เพราะเหตุปัจจัย/ น อารมมณ - ในนารัมมณปัจจัย/ นว. - ๙ วาระ/ น เหตุปัจจัย - กับด้วยปัจจัยที่มีไชเหตุ/ อารมมณ - ในนารัมมณปัจจัย/ ตินิ. - ๓ วาระ/ (สหชาตวารมปิ - สหชาตวารกิติ/ ปจจยวารมปิ - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่เป็นปัจจัยกิตติ/ นิสสยวารมปิ - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยกิตติ/ สัมภูตวารมปิ - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่เกี่ยวข้องพร้อมแล้วกิตติ/ สมปยุตตวารมปิ - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่ประกอบทั่วพร้อมแล้วกิตติ/ ปฏิจจวารมปิ - เป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วย - เป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วยปัจจัยวารมปิ/

๕. กุสโล - ที่เป็นกุศล/ สุขาย - ที่เป็นความสุข/ เวทนาย - ด้วยเวทนา/ สมฺปยุตโต - ที่ประกอบ
ทั่วพร้อมแล้ว/ ธมฺโม - ธรรม/ น กุสลสฺส - ที่มีใช้กุศล/ น สุขาย - ที่มีใช้ความสุข/ เวทนาย - ด้วยเวทนา/
สมฺปยุตฺตสฺส - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว/ ธมฺมสฺส - แห่งธรรม/ เหตุปัจจยเณ - โดยเหตุปัจจัย/ ปจฺจโยฯเปฯ
- เป็นปัจจัย ฯลฯ/ อารมฺมเณ - ในอารัมมณปัจจัย/ อฏฺฐารส. - ๑๘ วาระ/ (ปฬหาวารมฺปิ - แม้วาระเป็น
เครื่องแสดงซึ่งปัญหา/ วิตุถาเรตพฺพ. - พึงให้พิสดาร)/

๓. การแปลโดยความ

๑. กุสลติกะ ๑. เวทนาติกะ

[๑] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็น กุศลซึ่งสัมปยุตด้วย
สุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งสัมปยุตด้วยสุข
เวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ฯลฯ

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นกุศล
ซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มี ๕ วาระ

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งสัมปยุตด้วย
สุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศล ซึ่งสัมปยุตด้วยสุข
เวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ฯลฯ

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศล
ซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มี ๕ วาระ

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็น อภัยากถซึ่งสัมปยุต
ด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอภัยากถซึ่งสัมปยุต
ด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอภ
ยากถซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มี ๓ วาระ (ย่อ)

เหตุปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	
อารัมมณปัจจัย	มี	๙	วาระ	ฯลฯ
วิปากปัจจัย	มี	๓	วาระ	ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	

ปัจจุบันะ - นเหตุปัจจัยและนอารัมมณปัจจัย

[๒] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็น อภัยากถซึ่ง
สัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มี ๓ วาระ

[๓] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งสัมปยุตด้วย
สุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะนอารัมมณปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งสัมปยุตด้วยสุข
เวทนาเกิดขึ้นเพราะนอารัมมณปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้น เพราะนารัมมณปัจจัย มี ๓ วาระ

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะนารัมมณปัจจัย มี ๓ วาระ

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็น อภัยากฤตซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะนารัมมณปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอภัยากฤตซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะนารัมมณปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลและที่ไม่เป็นอกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นอภัยากฤตซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเกิดขึ้นเพราะนารัมมณปัจจัย มี ๓ วาระ (ย่อ)

[๔] เหตุปัจจัย	มี	๓	วาระ	
นารัมมณปัจจัย	มี	๙	วาระ	
นอธิปัตติปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	ฯลฯ
นปุเรชาตปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	ฯลฯ
นฉานปัจจัย	มี	๓	วาระ	
นมัคคปัจจัย	มี	๓	วาระ	
นวิปปยุตตปัจจัย	มี	๙	วาระ	ฯลฯ
โนวิคตปัจจัย	มี	๙	วาระ	
นารัมมณปัจจัย กับเหตุปัจจัย	มี	๙	วาระ	(ย่อ)
อารัมมณปัจจัย กับนเหตุปัจจัย	มี	๓	วาระ	(ย่อ)

(สหชาตวาร ปัจจัยวาร นิสยวาร สังสัณฐวาร และสัมปยุตตวารเหมือนกับปฏิจจวาร)

[๕] สภาวะธรรมที่เป็นกุศลซึ่งสัมปยุตด้วยสุขเวทนาเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นกุศลซึ่งไม่สัมปยุตด้วยสุขเวทนาโดยเหตุปัจจัย ฯลฯ

เหตุปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	
อารัมมณปัจจัย	มี	๑๘	วาระ	
อธิปัตติปัจจัย	มี	๑๗	วาระ	
อนันตรปัจจัย	มี	๙	วาระ	ฯลฯ
สหชาตปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	
อัญญมัญญปัจจัย	มี	๙	วาระ	
นิสสยปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	
อุปนิสสยปัจจัย	มี	๑๘	วาระ	
ปัจฉาชาตปัจจัย	มี	๙	วาระ	
กัมมปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	
วิปากปัจจัย	มี	๓	วาระ	
อาหารปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	ฯลฯ
มัคคปัจจัย	มี	๑๓	วาระ	
สัมปยุตตปัจจัย	มี	๙	วาระ	

วิปยุตตปัจจัย มี ๙ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย มี ๑๓ วาระ
(พึงขยายปัญหาารให้พิสดาร)^๕

สรุป

การศึกษาเกี่ยวกับ **กุศลतिकะ** และ **เวทนาतिकะ** ในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่สำคัญในการเข้าใจธรรมชาติของการกระทำและความรู้สึกที่มีผลต่อชีวิตของเรา ดังนี้:

๑. กุศลतिकะ:

- หมายถึงการกระทำที่ดี หรือกุศลธรรม ซึ่งนำไปสู่ความสุขและผลดีในชีวิต
- เกิดขึ้นจากเหตุและปัจจัยที่ดี เช่น การกระทำที่มีสติและตั้งอยู่บนคุณธรรม
- มีการเชื่อมโยงกับเวทนาที่เป็นสุข การกระทำที่ดีส่งผลต่อความรู้สึกที่ดี ทำให้เกิดสุขและความพอใจในชีวิต

๒. เวทนาतिकะ:

- หมายถึงสภาวะธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก ทั้งสุขและทุกข์
- สุขเวทนาเกิดจากการกระทำที่เป็นกุศล ในขณะที่ทุกข์เวทนามักเกิดจากการกระทำที่ไม่เป็น

กุศล

- ความรู้สึกเหล่านี้มีผลกระทบต่อการคิดและการกระทำของเราในแต่ละวัน

๓. เหตุปัจจัย:

- ทั้งกุศลतिकะและเวทนาतिकะ มีการเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยที่ซับซ้อน โดยมีหลายวาระที่ต้อง

พิจารณา

- การมีสติในการพิจารณาเหตุปัจจัยเหล่านี้สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการพัฒนาชีวิตที่ดีกว่า

ข้อคิดตามหลักกรรม

- **การสร้างเหตุที่ดี:** เราควรตระหนักถึงการกระทำของตนเองและมุ่งมั่นที่จะทำสิ่งที่ดี โดยตั้งอยู่บนคุณธรรม และส่งผลให้เกิดสุขเวทนาในชีวิต
- **การเข้าใจเวทนา:** การรู้จักและเข้าใจความรู้สึกของตนเองช่วยให้เรามีสติในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่างๆ และลดละทุกข์ที่ไม่จำเป็น
- **การพัฒนาจิตใจ:** การฝึกฝนจิตใจให้มีสติ สามารถช่วยให้เราทำความเข้าใจกับเหตุและปัจจัยที่เกิดขึ้นในชีวิต พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและการกระทำของเรา
- **การเชื่อมโยงกับผู้อื่น:** การทำความดีไม่เพียงส่งผลต่อชีวิตของเราเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อผู้อื่นด้วย จึงควรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปันความสุขให้กับผู้อื่น

โดยรวมแล้ว การศึกษาในด้านกุศลतिकะและเวทนาतिकะไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของการกระทำและความรู้สึก แต่ยังเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีสติและคุณค่า สามารถนำไปสู่ความสุขและความสงบในจิตใจอย่างยั่งยืน

^๕ อภิ.ป. (ไทย) ๔๕/๑-๕/๔๒๗-๔๓๐.

บทที่ ๖

ธัมมานุโลมปัจจนียะ ทุกทุกปฏฐาน - เหตุทุกะ สเหตุทุกะ

หลักธรรมเรื่อง "เหตุทุกะ" และ "สเหตุทุกะ" เป็นการอธิบายถึงกระบวนการของเหตุปัจจัยในการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายที่สัมพันธ์กันด้วยเหตุและปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เกิดเป็นเหตุ (กุศล) หรือไม่เป็นเหตุ (อกุศล) ก็ตาม ความสัมพันธ์ของสภาวะธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะการมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดผล ไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลไม่ดี โดยอธิบายถึงกระบวนการนี้ผ่านวาระและปัจจัยหลายรูปแบบ เช่น อารัมมณปัจจัย อธิปัตติปัจจัย และวิปากปัจจัย เป็นต้น

เนื้อหานี้ช่วยให้เราเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของเหตุและผลที่เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนา โดยเน้นการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เกิดจากการมีปัจจัยต่าง ๆ เป็นเหตุที่ทำให้สิ่งเหล่านั้นปรากฏขึ้น

ตัวอย่าง

๑. บาลี

ธัมมานุโลมปัจจนียะ ทุกทุกปฏฐาน

๑-๑. เหตุทุก-สเหตุทุก

๑. เหตุ สเหตุโก ธมมํ ปฏิจฺจ นเหตุ นสเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา. นเหตุ สเหตุโก ธมมํ ปฏิจฺจ นเหตุ นสเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา. เหตุ สเหตุกฺกจ นเหตุ สเหตุกฺกจ ธมมํ ปฏิจฺจ นเหตุ นสเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา. (สังคิตต์.) เหตุยา ตีณิ อารมฺมณเ เอกํเปา อวิคเต ปญจ.

๒. นเหตุ สเหตุโก ธมมํ ปฏิจฺจ นเหตุ นสเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ นเหตุปจฺจยา... (สังคิตต์.) นเหตุยา เอกํ นอารมฺมณเ ตีณิเปา โนวิคเต ตีณิ.

(สหชาตวารมปิเปา สมฺปยุตฺตวารมปิ ปฏิจฺจวารสทิส.)

เหตุ-อารมมณปัจจยา

๓. เหตุ สเหตุโก ธมโม นเหตุสฺส นสเหตุกฺสส ธมมสฺส เหตุปจฺจเยน ปจฺจโย. (๑)

เหตุ สเหตุโก ธมโม นเหตุสฺส นสเหตุกฺสส ธมมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. เหตุ สเหตุโก ธมโม นนเหตุสฺส นสเหตุกฺสส ธมมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. เหตุ สเหตุโก ธมโม นเหตุสฺส นสเหตุกฺสส จ นนเหตุสฺส นสเหตุกฺสส จ ธมมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. (๓)

นเหตุ สเหตุโก ธมโม นนเหตุสฺส นสเหตุกฺสส ธมมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. นเหตุ สเหตุโก ธมโม นเหตุสฺส นสเหตุกฺสส ธมมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. นเหตุ สเหตุโก ธมโม นเหตุสฺส นสเหตุกฺสส จ นนเหตุสฺส นสเหตุกฺสส จ ธมมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย. (๓) (สังคิตต์.)

เหตุยา เอกํ อารมฺมณเ ฉ อธิปัตติยา ทเวาเปา อวิคเต ปญจ. (ปญหาวารํ วิตถาเรตพพ.)

๔. เหตุ อเหตุโก ธมมํ ปฏิจฺจ นเหตุ นอเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา. (๑)

นเหตุ อเหตุโก ธมมํ ปฏิจฺจ นนเหตุ นอเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา... ตีณิ. (สังคิตต์.) เหตุยา จตฺตาริ.

๒. การแปลคำต่อคำ

ธมฺมานุโลมปจฺจนีเย – ในธมฺมานุโลมปจฺจนีเย/ ทุกทุกปฏฺฐานํ – ทุกทุกปฏฺฐาน/

๑ – ๑. เหตุทุกสเหตุทุกํ – สเหตุทุกกะ/

๑. เหตุ – ที่เป็นเหตุ/ สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุโก – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุโก – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ เหตุ – ที่เป็นเหตุ/ สเหตุกญฺจ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกญฺจ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุโก – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

([สงฺคีติกาจริเยหิ – อันพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺตํ. – ย่อไว้ดีแล้ว]/ เหตุยา – ในปัจจัยที่เป็นเหตุ/ ตีณิ – ๓ วาระ/ อารมฺมณ – ในอารมฺมณปัจจัย/ เอกํเปฯ – ๑ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต – ในอวิคตปัจจัย/ ปญฺจ. – ๕ วาระ/

๒. น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น น เหตุ – ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุโก – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ น เหตุปจฺจยาฯเปฯ – เพราะปัจจัยที่มีใช้เหตุ ฯลฯ/ ([สงฺคีติกาจริเยหิ – อันพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺตํ. – ย่อไว้ดีแล้ว]/ น เหตุยา – ในปัจจัยที่มีใช้เหตุ/ เอกํ – ๑ วาระ/ น อารมฺมณ – ในอารมฺมณปัจจัย/ ตีณิฯเปฯ – ๓ วาระ ฯลฯ/ โนวิคเต – ในโนวิคตปัจจัย/ ตีณิ. – ๓ วาระ/ (สหชาตวารมฺปิฯเปฯ – สหชาตวารมฺปิ ฯลฯ/ สมฺปยุตฺตวารมฺปิ – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่ประกอบทั่วพร้อมแล้วก็ดี/ ปฏิจฺจวาร – เป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วย – เป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วยวาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ)/

เหตุ – อารมฺมณปจฺจยา – เหตุปัจจัย – อารมฺมณปัจจัย/

๓. เหตุ – ที่เป็นเหตุ/ สเหตุโก – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ น เหตุสฺส – ที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุกสฺส – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมสฺส – แห่งธรรม/ เหตุปจฺจเยน – โดยเหตุปัจจัย/ ปจฺจโย. – เป็นปัจจัย/ (๑)/ เหตุ – ที่เป็นเหตุ/ สเหตุโก – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ น เหตุสฺส – ที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุกสฺส – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมสฺส – แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺจเยน – โดยอารมฺมณปัจจัย/ ปจฺจโย. – เป็นปัจจัย/ เหตุ – ที่เป็นเหตุ/ สเหตุโก – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ น น เหตุสฺส – ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุกสฺส – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมสฺส – แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺจเยน – โดยอารมฺมณปัจจัย/ ปจฺจโย. – เป็นปัจจัย/ เหตุ – ที่เป็นเหตุ/ สเหตุโก – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ น น เหตุสฺส – ที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุกสฺส จ – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น น เหตุสฺส – ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุกสฺส จ – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ ธมฺมสฺส – แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺจเยน – โดยอารมฺมณปัจจัย/ ปจฺจโย. – เป็นปัจจัย/ (๓)/

น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ น น เหตุสฺส – ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุกสฺส – ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมสฺส – แห่งธรรม/ อารมฺมณปจฺจเยน – โดยอารมฺมณปัจจัย/ ปจฺจโย. – เป็นปัจจัย/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น เหตุสุส - ที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุสุส - ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมมสุส - แห่งธรรม/ อารมมณปัจจย - โดยอารมมณปัจจย/ ปัจจโย. - เป็นปัจจย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ น เหตุสุส - ที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุสุส จ - ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น น เหตุสุส - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ น สเหตุสุส จ - ที่มีใช้ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ ธมมสุส - แห่งธรรม/ อารมมณปัจจย - โดยอารมมณปัจจย/ ปัจจโย. - เป็นปัจจย/ (๓)/ ([สงคิติกากจริเยหิ - อันพระสังคิติกากจริยทั้งหลาย/ สงคิตติ. - ย่อไว้ดีแล้ว]/

เหตุยา - ในปัจจยที่เป็นเหตุ/ เอก - ๑ วาระ/ อารมมณ - ในอารมมณปัจจย/ จ - ๖ วาระ/ อธิปัตติยา - ในอธิปัตติปัจจย/ ทเวาเปา - ๒ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต - ในอวิคตปัจจย/ ปญจ. - ๕ วาระ/ (ปัญหา วาร - วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งปัญหา/ วิตถาเรตพพิ. - พึงให้พิสดาร)/

๔. เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ อเหตุก - ที่มีเหตุหาได้/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ น อเหตุโก - ที่มีใช้ธรรมที่มีเหตุหาได้/ ธมโม - ธรรม/ อุปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุปัจจย/ (๑)/

น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุก - ที่มีเหตุหาได้/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น น เหตุ - ที่ไม่เป็นธรรมที่มีใช้เหตุ/ น อเหตุโก - ที่มีใช้ธรรมที่มีเหตุหาได้/ ธมโม - ธรรม/ อุปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุปัจจย ฯลฯ/ ตินิ. - ๓ วาระ/ ([สงคิติกากจริเยหิ - อันพระสังคิติกากจริยทั้งหลาย/ สงคิตติ. - ย่อไว้ดีแล้ว]/ เหตุยา - ในปัจจยที่เป็นเหตุ/ จตตาริ. - ๔ วาระ/

๓. การแปลโดยความ

๑. เหตุทุกะ ๑. สเหตุทุกะ

[๑] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจย
สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจย
สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเกิดขึ้น
เพราะเหตุปัจจย (ย่อ)

เหตุปัจจย	มี ๓ วาระ
อารมมณปัจจย	มี ๑ วาระ
อธิปัตติปัจจย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อัญญมัญญปัจจย	มี ๕ วาระ ฯลฯ
วิปากปัจจย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจย	มี ๕ วาระ

[๒] สภาวะธรรมที่มีใช้ไม่ใช่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเกิดขึ้น
เพราะเหตุปัจจย (ย่อ)

นเหตุปัจจย	มี ๑ วาระ
นอารมมณปัจจย	มี ๓ วาระ
นอธิปัตติปัจจย	มี ๕ วาระ
นปุเรชาตปัจจย	มี ๔ วาระ ฯลฯ
นวิปยุตตปัจจย	มี ๑ วาระ ฯลฯ
โนวิคตปัจจย	มี ๓ วาระ

(สหชาตवार ฯลฯ สัมปยุตตวารเหมือนกับปฏิจจวาร)

เหตุปัจจัยและอาร์มณปัจจัย

[๓] สภาวะธรรมที่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่ มีเหตุโดยเหตุปัจจัย (๑)
สภาวะธรรมที่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มีเหตุโดยอาร์มณปัจจัย
สภาวะธรรมที่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่ มีเหตุโดยอาร์มณ
ปัจจัย (๒)

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มีเหตุโดย
อาร์มณปัจจัย

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มี เหตุโดยอาร์มณ
ปัจจัย (๒)

สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มีเหตุ
โดยอาร์มณปัจจัย

สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุซึ่งมีเหตุเป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มี
เหตุโดยอาร์มณปัจจัย (๒) (ย่อ)

เหตุปัจจัย	มี ๑ วาระ
อาร์มณปัจจัย	มี ๖ วาระ
อธิปัตติปัจจัย	มี ๒ วาระ
อนันตรปัจจัย	มี ๔ วาระ
สหชาตปัจจัย	มี ๕ วาระ
อัญญมัญญปัจจัย	มี ๔ วาระ
นิสสยปัจจัย	มี ๕ วาระ
อุปนิสสยปัจจัย	มี ๖ วาระ
ปัจฉาชาตปัจจัย	มี ๓ วาระ
อาเสวนปัจจัย	มี ๑ วาระ
กัมมปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อาหารปัจจัย	มี ๓ วาระ
อินทริยปัจจัย	มี ๕ วาระ
ฌานปัจจัย	มี ๓ วาระ
มัคคปัจจัย	มี ๕ วาระ
สัมปยุตตปัจจัย	มี ๑ วาระ
วิปยุตตปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี ๕ วาระ

(พึงขยายปัญหาवारให้พิสดาร)

[๔] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งมีใช้ไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุซึ่งไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุ
ปัจจัย (๑)

สภาวะธรรมที่มีใช้ไม่เป็นเหตุซึ่งมีใช้ไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะ
เหตุปัจจัย มี ๓ วาระ (ย่อ)

เหตุปัจจัย	มี ๔ วาระ
อาร์มมณปัจจัย	มี ๔ วาระ ฯลฯ
ปุเรชาตปัจจัย	มี ๑ วาระ
อาเสวนปัจจัย	มี ๑ วาระ ฯลฯ
วิปากปัจจัย	มี ๓ วาระ ฯลฯ
อวิคตปัจจัย	มี ๔ วาระ ^๖

สรุป

การศึกษาความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นแนวทางในการเข้าใจโลกและชีวิตที่มีความซับซ้อน ตามหลักธรรมนี้ "เหตุทุกะ" หมายถึงสถานะของทุกข์ที่เกิดขึ้นจากเหตุที่เป็นไปตามธรรมชาติ ในขณะที่ "สเหตุทุกะ" เป็นการกล่าวถึงสถานะของทุกข์ที่เกิดขึ้นจากเหตุที่ไม่สามารถมองเห็นหรือเข้าใจได้อย่างชัดเจน

๑. เหตุทุกะ (Condition of Suffering)

"เหตุทุกะ" อธิบายถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากสาเหตุหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น ความเจ็บป่วย ความสูญเสีย ความผิดหวัง หรือความไม่พอใจ โดยธรรมชาติของทุกข์นี้มีหลายระดับและมักมีการพัฒนาไปในหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งในระดับส่วนบุคคลและสังคม

๒. สเหตุทุกะ (Secondary Causes of Suffering)

ในส่วนของ "สเหตุทุกะ" จะพูดถึงเหตุที่เป็นรอง หรือมีผลกระทบที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ความคิดและอารมณ์ภายในที่ทำให้เกิดทุกข์หรือความรู้สึกไม่สบายใจ มันหมายถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุการณ์ภายนอกที่ชัดเจน อาจเกิดจากการตีความ การคาดหวัง หรือความเชื่อที่ผิด

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล

เนื้อหานี้จะเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล โดยมีการระบุถึง เหตุปัจจัย ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยในสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุซึ่งไม่ใช่มีเหตุอาศัย จะมีการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมที่ซับซ้อน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหลาย ๆ ประเภท เช่น

- อาร์มมณปัจจัย: ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกหรือการรับรู้
- อธิปติปัจจัย: ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมหรือเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดเหตุการณ์
- วิปากปัจจัย: ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ของการกระทำที่เกิดขึ้น

๔. การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

การทำความเข้าใจเหตุและปัจจัยสามารถช่วยให้เรา:

- **รับรู้และจัดการกับทุกข์:** การรู้จักที่มาของทุกข์ทำให้เราสามารถหาวิธีลดหรือจัดการกับมันได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- **พัฒนาแนวคิด:** การมีความรู้เกี่ยวกับเหตุทุกะและสเหตุทุกะช่วยให้เรามีทัศนคติที่ดีกับชีวิต และสามารถปรับเปลี่ยนวิธีคิดเพื่อไม่ให้ทุกข์ตามมา

^๖ อภิ.ป. (ไทย) ๔๕/๑-๔/๔๖๑-๔๖๓.

- **การทำกรรมดี:** โดยการรู้จักแยกแยะเหตุและผลในชีวิตของเรา ทำให้เราสามารถเลือกทำกรรมดีซึ่งจะนำไปสู่ผลที่ดีในอนาคต

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

จากหลักธรรมนี้ เราควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับการเกิดขึ้นและดับไปของสภาวะธรรมในชีวิต นำไปสู่การปฏิบัติตนที่มีสติและระมัดระวัง รวมถึงการเลือกทำในสิ่งนำไปสู่ความสุขและความสงบ ทั้งในระดับบุคคลและสังคม โดยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่สอดคล้องกับเหตุปัจจัยเหล่านี้ เราจึงสามารถลดทุกข์และสร้างความสุขในชีวิตได้อย่างยั่งยืน

สรุป: "เหตุทุกะ" และ "สเหตุทุกะ" เป็นการสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่สำคัญของเหตุและปัจจัยในการเกิดขึ้นของทุกข์และความสุข ซึ่งการเข้าใจในหลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและการใช้ชีวิตที่มีความหมายและมีคุณค่ามากขึ้นในทุก ๆ วัน.